

Örláng füzetek 7.

A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
lapjának melléklete

Brunszvik Teréz, Teleki Blanka
és De Gérandóné Teleki Emma

KOSSUTH LAJOSRÓL

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
Martonvásár
2002

Őrláng füzetek 7.
A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
lapjának melléklete

Brunszvik Teréz, Teleki Blanka és
De Gérandoné Teleki Emma

KOSSUTH LAJOSRÓL

Összeállította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta

Hornyák Mária

Martonvásár
2002

ISBN 963 206 187 x

MB 229.225

2010

Barnaföldi Gábor Archívum

Készült: Risograph sokszorosítón

Tartalom

Előszó (5)

Hornýák Mária: Ők négyen (7)

Brunszvik Teréz – Kossuthról. Naplóiidézetek 1841-1852 (27)

Kossuth Lajossal kapcsolatos részletek Teleki Blanka peranyagában(39)

De Gérandóné Teleki Emma: Kossuth Lajos Magyarország kormányzója
menekülése és fogadtatása külföldön (47)

Irodalom (59)

ELŐSZÓ

Sorozatunk legújabb füzetét a kétszáz éve született Kossuth Lajos emlékének szenteljük, mégpedig úgy, hogy alakjának felidézéséhez az Alapítványunk fókuszpontjába állított Brunszvik Terézt és unokahúgait, a Teleki nővéreket hívjuk segítségül.

A megidézett hölgyek mindhárman Kossuth jeles kortársai voltak. Teréz grófnő (1775-1861), a kisdedovács és nevelés apostola egyebek mellett azzal büszkélkedhetett, hogy 1828-ban Budán megnyitotta Közép-Európa első óvodáját. Teleki Blanka (1806-1862), Teréz „szellemi gyermeke” a magyar nőnevelés úttörőjeként és mint „a kufsteini mártír” ismert, akit hősiek helytállásáért az osztrák önkényuralom börtönnel „jutalmazott”. De Gérandó Ágostné Teleki Emma (1809-1893) alakját Blanka „vértanú-fényessége” ugyan némiképp elhomályosítja, írónőként azonban (az ifjúsági irodalom terén) ő is emlékezetre méltót alkotott.

Brunszvik Teréz és unokahúgai a Pesti Hírlap szerkesztőjeként kezdték csodálni Kossuth Lajost. Ő viszont az óvodaalapító grófnő „nemes tetteit” már korábban ismerte, s utóbb a nőnevelő intézetet nyitó Blankára és feltehetően de Gérandó báró feleségére is felfigyelt. Teréz grófnővel bizonyíthatóan személyes ismeretséget kötött. Ugyanezt a Teleki nővérek esetében (konkrét adatok híján) csak valószínűsíthetjük.

Végigpásztázva a hölgyek életútját, kiderül, hogy hárman együtt Kossuth Lajossal csupán egyszer (1836. április 30-án, a pozsonyi országgyűlésen) kerültek egy fedél alá - mármint földrajzilag, fizikailag. Nem így eszmei-szellemi síkon! A kapcsolódási területek, amelyek 'fedele' alatt (legalább is jelképesen) újból és újból összetalálkoztak: az kisdedovács, a Pesti Hírlap, a nőnevelés, az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc, valamint a Világost követő megtorlás, amelyben mindnyájuknak osztozniuk kellett. E virtuális összetalálkozásait az „Ők négyen” című tanulmány veszi sorra.

Kiadványunk második részében a hölgyek vallanak Kossuthról, 19. századi történelmünk egyik legjelesebb vezéralakjáról. Brunszvik Teréz az 1841-1852-es évekből vett naplófeljegyzései segítségével. Teleki Emma az egyetlen kifejezetten Kossuthról szóló írásával. Blanka pedig, akitől kevés írásos emlék maradt fenn, a haditörvényszéki perének aktáiból (kihallgatási jegyzőkönyv, vádirat, elkobzott levelek) vett idézetekkel. Különböző műfajú és forrásértékű, kiadott és még kiadatlan dokumentumok (illetve részleteik) sorjáznak itt egymás mellett. Közös ismérvük, hogy Kossuth Lajosra mutatnak.

Összeállításunk Brunszvik Terézre és unokahúgaira vonatkozólag is ígér új adatokat és meglátásokat. Fogadják szeretettel!

Martonvásár, 2002 decemberében

ŐK NÉGYEN

Az 1832-1836-os évi pozsonyi országgyűlés a befejezéséhez közelgett, amikor április 30-án, az estéli órákban egy korosabb dáma és két fiatal hölgy jelent meg az alsóház üléstermében: Brunszvik Teréz grófnő és unokahúgai, a Teleki nővérek, akik német földre menet szakították meg útjukat Pozsonyban. A harmincadik évében járó Teleki Blanka és húga, a három évvel fiatalabb Emma először látogattak el a diétára, nagynénjüket, a pesti-budai és a pozsonyi óvodák alapítóját azonban, aki ekkor már a hatvanegyedik életévét taposta, számos honatya ismerte, ő ugyanis nem először tűnt fel közöttük.

Jegyzetéből felpillantva Kossuth Lajos is rácsodálkozhatott a jövővényekre. Ő nem valószínű, hogy magára vonta a hölgyek figyelmét, habár a kéziratos Országgyűlési Tudósítások eszmei szerzőjének és szerkesztőjének a neve akár ismerősen is csenghetett fülüknek. A 34 éves zempléni ügyvéd azonban, aki a diétán mint távollévő követek képviselője vett részt, akkor még semmiképp sem vehette fel a versenyt a reformkor az idő szerinti vezéregyéniségeivel: Széchenyivel, Wesselényivel stb. Széchenyi Istvánt, akivel a következő napokban a Teleki nővérek és nénikjük egy órát beszélgettek, Brunszvik Teréz "minden magyarok legnagyobbikának" nevezte(1), évekkel megelőzve e téren Kossuthot, akitől "a legnagyobb Magyar" címzés származik! A gróf egyébként, amint az a naplójából kiderül, éppen a felett ujjongott, hogy az állandó dunai híd ügye a királytól végre zöld utat kapott.

Kanyarodjunk azonban vissza a diéta kerületi üléstermébe, ahol 1836. április 30-án nem akármilyen élményben volt részük a jelenlevőknek. Erről Teréz grófnő a következőket írta: "1/5 5-kor bementünk a követek termébe, ahol a legragyogóbb beszédekot hallottuk, amilyenek valaha is magyar fület értek. Egymás után beszélt valamennyi nagy szónok. Fel voltak izgatva, villámlott, mennydörgött, viharzott kegyetlenül. A legjobban szerepelt Bezerédj Steffi és Klauzál Csongrádból. Az ülés

éjjél után egy óráig tartott. Mindkét honleányom ragyogott az elragadtatástól és nem akartak sem aludni, sem étkezni."(2)

Brunszvik Teréz Bezerédj Istvánt régebből ismerte, hiszen (elbeszélése szerint) ők már évekkel korábban együtt 'lobbítottak' egy „Lehrerseminar” (tanítóképző) érdekében.(3) Bezerédj az 1832-1836. évi országgyűlésen Tolna vármegye többi képviselőjéhez hasonlóan elsősorban a népnevelés és a falusi iskolák jobb lábra állítása céljából szorgalmazta a tanítóképzők felállítását. Szemléletük merőben új volt, mivel a rendek addig kizárólag a magyar nyelvnek a népoktatásban való terjesztése érdekében tüsténkedtek a fenti ügyben. Bezerédj 1836 márciusában látta, hogy a nevelési rendszer egészéről az országgyűlés már nem tárgyal, ezért azt javasolta, hogy nevezzenek ki országos bizottságot, amely majd tervet készít "a falusi nép nevelésére s iskola mesterek praeparandiájára [tanítóképzőkre, a szerk.] nézve".(4) A bizottság feladatkörét ő a kisdedővő intézetekre is ki akarta terjesztetni(5), nyilván Brunszvik Teréz hatására, aki az óvodákba megfelelő tanítókat biztosítandó, agitált a képző intézetek felállítására mellett.

Bezerédj indítványát, némi módosítás után az országgyűlés mindkét háza elfogadta, s ezt foglalták bele az április 28-án benyújtott feliratba és törvényjavaslatba. A nemleges válasz már másnap megérkezett. Az udvar a szóban forgó tárgyban sürgősségűnek tartotta a törvényalkotást, mondván, hogy a király majd a felségjogánál fogva gondoskodik a tanítóképzőkről. Április 30-án délután a dietai követek épp e gyászos leíratot tárgyalták, amikor Terézék betoppantak az ülésterembe.

"April 30-ika... Ezen nap a legszerencsétlenebben egyike, mert egymást kergetve érkeznek a legkedvetlenebb resolútiók [válaszok, leíratok, a szerk.], s egyszersmind a legszebbeknek is egyike, mert szívemelő látvány volt a Tisztelt rendeket negyedfél esztendei kifáradás után [...] ily roppant erőben látni..." – írja Kossuth az Országgyűlési Tudósításokban.(6)

A nap hőse szerinte is Bezerédj István volt. "Örömet leírnám, miként szólott, ha a betűknek hangot, a tollnak életet adni, ha leírni lehetne az érzést és szellemet, mely testének minden idegén előmlött [...] És ragadtott a lelkesedés látása minden hallgatót magával, hangos riadás kitörései futották néha át a néma csendben tömött teremnek sorait, mert a népnevelés megtagadásának roppant érdeke állott előttünk egész nagyságában; s ha valaha, most éreztük teljes súlyát a nyolc százados elmulasztás vétkének, mely elmulasztás midőn a népet embernél alábbra alacsonyította,

még ürügyül is vétetett, megtagadni tőle ami övé, az embernek, a polgárnak jussait!!” Kossuth ezután Bezerédj szavait idézi: „Vét a kormány (úgymond a szónok) vét azon legfőbb rendeltetése ellen, melyben fekszik a kormányozás feltétele, ha nem akarja megengedni, hogy gyermekeinknek s polgártársaink gyermekeinek neveléséről gondoskodjunk. De mindezen van határa, s határa van a béketűrésnek is” – hangoztatja Bezerédj, aki szerint a nemzet, ha "a kormánytól segédelmet nem nyer, önmagában fogja keresni a segílyt, a törvény határai között, s csak keresse”, meg is fogja lelteni. „Van nekünk is erőnk, van hatalmunk hazánk boldogságán a törvény engedte korlátok között munkálkodhatni” – jelentette ki Bezerédj, aki kiadja a jelszót: "Egyesüljenek a törvényhatóságok, egyesüljenek egyes polgárok, egyesület és egyesület legyen jelszavunk, legyen imádságunk naponként, rójunk le valamit régi adósságunkból, mellyel hazánk s emberiségnek tartozunk, és tegyünk mindent, amit tehetünk a népnevelésnek fenséges isteni céljára!" Ekkor a szónok leült, "a sokaság pedig – írja Kossuth – nem éljent kiáltott, hanem azt, hogy egyesülni s tenni fog."(7)

Bezerédj után újabb és újabb felháborodott képviselők emelkedtek szólásra, akik az udvart „kicsi, könnyű, de rossz és fonák” válasza miatt kemény vádakkal illették. „Kormánymonopóliummá akarja tenni a nevelést, mire még tán az orosz despota sem vetemedett” – méltatlankodott egyikük.(8) Mások szerint a kormány eddig sem tett sokat a nevelés ügyében, és félő, hogy ezután sem fog. Pedig – amint azt Klauzál Gábor az 1831. évi koleralázadásra célozva kifejtette – „a közrend, csend és bátorság fenntartására sokkal jobb eszköz a nevelés, s ez által az erkölcsi-ség terjesztése, mint a hóhér pallos, terrorizmus s az akasztófának ijedelmei, s biztosb dolog nevelt polgárokat kormányozni, mint az indulatra böszült vadállatot...”(9) Mindezt akár Brunszvik Teréz is mondhatta volna!

Deák Ferenc szerint a törvényjavaslat visszautasításával a kormányba vetett bizalom utolsó illúziója is szertefoszlott. „Kérdés hát, mit tegyünk? Könnyű a felelet: a törvény határain túl egy lépést sem, a törvény határai közt mindent” – így Klauzál.(10) Több honatya is a mellett kardoskodott, hogy állítsák kész helyzet elé az udvart és társadalmi, törvényhatósági úton létesítsenek iskolákat. Vajon ott és akkor hányan gondoltak arra, hogy a javasolt út járható voltát a történetesen éppen köztük időző, óvodaalapító Brunszvik Teréz már bebizonyította?

Ennyit arról a fölöttébb nevezetes diétai vitáról, amely után Teréz grófnő mindkét „honleánya” (unokahúga) „ragyogott az elragadtatástól”. Ezen a napon hármójuk ez idő szerint egy nyomvonalon haladó életútja, ha csak egy röpke időre is, de Kossuth Lajosé mellé kanyarodott. Azután – anélkül, hogy a találkozásból ismeretség született volna –, a hölgyek is, Kossuth is mentek tovább a maguk útján.

Elutazásuk előtt Teleki Blankaék összefutottak földijükkel, báró Wesselényi Miklóssal. „Lelkes két leány; ők most Németországba utaznak, az asszonyi nevelést akarják figyelmezők, valamint egész életök céljává tenni. Minő felséges cél; szentül fogadtam nekik ezen idves törekvésökben hív segédjök lenni” – áll Wesselényi naplójában.(11) Ezt követően a hölgyek hamarosan tovább utaztak. Brunszvik Teréz négy- és fél évre hagyta el „Ausztria béklyóit”, unokahúgai pedig egymást felváltva tartózkodtak itthon, illetve külföldön. Blanka a festészetnek hódolt, Emmát pedig elsősorban a férjhez menés foglalkoztatta (ez 1840-ben sikerült is neki), az „asszonyi nevelés” tanulmányozása egyelőre egyikük sem gondolt.

Az 1832-1836. évi országgyűlés berekesztése után Kossuth útja Pestre vezetett, ahol a Törvényhatósági Tudósítások című kéziratot újság szerkesztésébe kezdett. És nemsokára tagja lett a Festetics Leó gróf igazgatása alatt álló Kisdédóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesületnek.

Az egyesület alapító levelét 1834. augusztus 2-án még elsőként Brunszvik Teréz írta alá, nemsokára azonban teljesen a férfiak vették át annak irányítását. A 1836. április 30-diki diétai ülésnap után az országgyűlési követek közül is jó néhányan tagjai lettek az egyesületnek (pl. Bezerédj István, Wesselényi Miklós, Lónyay Gábor stb.), belátván, hogy mégis csak van a köznevelésnek egy olyan területe, „amelyet nem tartanak kézben az egyházak, nem nyűgöz a királyi jog, és itt társadalmi összefogással is eredményt lehet elérni”(12). A Brunszvik Teréz által 1828-ban magyar földbe plántált óvoda kezdettől fogva bizonyos területen kívülséget élvezett, vagyis a kisdédóvó intézetek kívül álltak a nevelési intézmények hivatalos rendszerén, így szabadabban szolgálhatták mind a polgári fejlődés célkitűzéseit, mind pedig a nemzeti érdekegyesítés és a magyar nyelv terjesztésének ügyét. Mindez jócskán megnövelte a kisdédóvók ázsioját.

Az említett óvodai egyesület 1837. évi közgyűlése Kossuth Lajost a választmányi tagok sorába emelte. Az egyesületi üléseken a külföldön tartózkodó Brunszvik Teréz neve is fel-felmerült. Egy ilyen alkalom után készült Kossuth alábbi naplójegyzete, amelyből kiderül, hogy (valószínűleg 1836. április 30-án) már ő is látta a grófnőt:

"Theréz grófné nagyon különös jelenet nemében; őt én személyesen nem ismerem, csak szép nemes tetteiből. Úgy látszik, sok bizarrság van benne, s hasonlít Jupiter temploma omladékihoz, mely omladék bár, de minden omladék-darabban egy egész mestermű..."(13). Kossuth napló-bejegyzése egybecseng azon kortársak véleményével, akik szerint a nemes jellemű, mély bölcsességű és fiatalos lendületű grófnő (nem túl előnyös külseje ellenére is) figyelemre méltó jelenség volt.

Kossuth tehát 1837-ben még "csak szép tetteiből" ismerte a kisdied-óvás apostolát. A fenti idézet folytatásából azonban kiderül, hogy Teréz törekvéseit bizony félreismerte. Azt írja ugyanis: "Én csak azért tudtam kevésbé megbarátkozni az ő intézvényével, hogy a nemzetiség tekintetét egészen kirekesztette. Pedig amint boldognak hiszem America szövetséges statusait, hogy a törvény egységéből eredő érdekek egységében elég kapcsot találnak heterogén unitásokat is egy szép egészbe kapcsolni, úgy élek halok e hitben, hogy nyelv nélkül nem lesz a magyarnak nemzetisége, nemzetiség nélkül pedig nemcsak hogy magyar, de még nemzet sem lehetne a magyar."(14)

Kossuth 1828 táján még Sátoraljaújhelyen élt, és így nem sokat tudhatott Brunszvik Teréz kezdeti erőfeszítéseiről. A legkorábbi (magyarul és németül is közreadott) óvodaügyi nyomtatványokat szintén nem ismerte. Ezek után honnan is tudhatta volna, hogy az óvodalapításainál Teréz igenis igyekezett figyelembe venni „a nemzetiség tekintetét”, azaz magyar nemzet szempontjait, a jórészt német ajkúak lakta fővárosban azonban cseppet sem volt könnyű helyzetben. (Budán pl. az idő tájt - egy kivételtől eltekintve - az elemi iskolákban is német a tanítás nyelve.) Ennek ellenére az első (krisztinavárosi) óvoda „magyar és német nyelvű” volt; ezt Brunszvik Teréznek egy 1828. június 7-én kelt leveléből tudjuk, amelyben amiatt mentegetőzik, hogy „az egészen magyar” még nem jött létre.(15) 1829-ben azután egy tiszta magyar nyelvű óvodát is alapít Pesten, a nádorné, Mária Dorottya támogatásával. Kossuth Lajos nem tudott Brunszvik Teréz Pest vármegyéhez címzett és 1832 végén kinyomtatott magyar nyelvű folyamodványáról sem, amelyben az óvoda "hasznáról és szükségéről" szólva ő maga hívja fel a „tekintetes rendek” figyelmét,

hogy „ezen Intézetek az újabb időben oly lelkesen felfogott nemzetiségnek gyarapítására célirányos eszközül is használtathatnak”.(16)

Kossuth az 1832-1836. évi országgyűlés idején látott először óvodát Pozsonyban, ahol 1830/31 telén Brunszvik Teréz ösztönzésére kettőt is nyitottak, s ezek valóban német nyelvűek volt. Ettől függetlenül a kisded-óvó intézménye őt is egy csapásra meghódította. „Én figyelmes szemmel szerettem hazámban a nevelés rendszerét tekinteni – írja –, s midőn egyrészt fájdalommal tapasztalám, nagyobb részint mi kedvetlenül mennek iskolába a gyermekek, s mi örömmel jönnek iskolából ki, másrészt magas örömmel bámultam, minő kedvvel sietnek a kisdedóvó intézetbe, mi örömet mulatnak ott, úgyhogy gyakran ismét és ismét kellene távozásra nögatni az örömet maradókat, kiknek a pihenés napja, a vasárnap, a legunalmasabb, legkellemetlenebb mindenek között. - Sohasem fogom felejteni azon gyönyörűséget, melyet a pozsonyi kisdedóvó intézetben éreztem, látván azon szeretetteljes ragaszkodást, mellyel a kisdedek tiszteletreméltó öreg nevelőjük iránt viseltetnek”.(17) Ez az „óvóbácsi” bizonyára Rieder Máté volt, aki Budáról, Teréz krisztinavárosi óvodájából került Pozsonyba.

Kossuth Lajos a Kisdedóvó Intézeteket Terjesztő Egyesület tagjaként a kisdedovási ügyét őszinte lelkesedéssel népszerűsíti. A Törvényhatósági Tudósításokban „az erkölcsnek s emberiségnek szent nevében” felszólítja kortársait az egyesület támogatására, amely most az óvodák céljaira „Tolnán tanítókat nevelő intézetet (praeparandiát) állít...”(18) Ugyanott „minden emberbarátnak ismét és ismét” a figyelmébe ajánlja az angol Samuel Wilderspin: Infant education című óvodaügyi alapl munkáját, illetve ennek 1828-ból való német fordítását.(19) (Itt jegyezzük meg, hogy az óvodaalapítás ötletét Brunszvik Teréz e fordítás első, 1826. évi kiadásából merítette.) Kossuth ígéretet tett, hogy Wilderspin könyvét magyarra fordítja. Erre hamarosan alkalma is nyílt – a budai börtönben, ahová a Törvényhatósági Tudósítások miatt került. Nem rajta múlt, hogy fordítás kiadására csak 1989-ben került sor.(20)

Kossuth Lajos három év múlva, 1840 tavaszán amnesztiával szabadult, s nemsokára igent mondott a nyomdatulajdonos Landerernek, aki felkérte őt egy új ellenzéki sajtóorgánus szerkesztésére. (A hatalom azzal a hátsó szándékkal adja ehhez a hozzájárulását, hogy a lap révén jól szemmel tudják tartani Kossuthot, izgató hatását pedig majd a cenzúra

mérsékli.) Így indul meg 1841. január 2-án első igazi politikai lapunk, a Pesti Hírlap, amelynek célja: ébren tartani „a szebb jövő iránti vágyat” és előre megvitatni „a törvényhozási kérdéseket, hogy a diéta majd könnyen kiválaszthassa a megfelelő döntést.” A lap fő rovata a vezércikk, „a véleményformálás Kossuth által frissen honosított műfaja, mely immár főúri szalontól polgári kávéházig széles körben mindenkire szól”.(21)

A Pesti Hírlap eme vezércikkeinek sorában jelenik meg 1841. február 16-án Kossuth Lajos „Kisdedóvás” című írása, s benne a sokszor idézett, fergeteges sodrású, igazi Kossuth-i mondat:

„... e’ századnak emberszerető gondolatai között nem tudunk üdvösebbet, mint a’ kisdedóvás gondolatát, melyben kész könnyű segély ajánlkozik az ezernyi szerencsétlenségek ellen, mik a’ gyermekvilágban a’ status, az emberi nem kiszámíthatatlan kárára mindennapiak; melly ép, egészséges gyermekké neveli azt, ki a’ mocskok és ínség lakában csak hervadó növény maradandott; melly a’ szegény anyát megmenti a’ szomorú kénytelenségektől, magára hagyni a’ gyámoltalan kisdedet, vagy pedig munkátlanul éhezni vele; melly a’ gyöngye korhoz mért játszi gyöngédséggel nyújt erényt és ismeretet annak, ki különben magát hon a’ sutban tunya, rest fajankóvá aszalta, vagy kün az utcán erkölcstelenség fertőjében fetrengett volna...”(22)

Brunszvik Teréz, aki 1840 novemberétől ismét itthon van, még a fenti cikk megjelenése előtt felfigyel a Pesti Hírlapra, amely egyébként fennállása során mindvégig rendszeresen közli a Kisdedóvó Intézeteket Terjesztő Egyesület beszámolóit és a híreket egy-egy új óvoda megnyitásáról. "Kossuth Hírlapja tetszik nekem. Őt tartják a legjobb publicistának" – jegyzi naplójába Teréz 1841. február 8-án.(23) Dicsérete annál is inkább figyelmet érdemel, mivel ő a külföldi sajtót (a Times-tól az augsburgi Allgemeine Zeitungig) is igen jól ismerte.

Kossuth „Kisdedóvás” című vezércikkéről szó esik abban a sajtóvitában, amelyet Széchenyi István: A kelet népe című és a Pesti Hírlap szerkesztőjét támadó könyvével 1841 nyarán kirobbant. Brunszvik Teréz tudott arról, hogy a gróf vitairatot szerkeszt, amikor pedig a frissen megjelent könyvet egy ismerőse jóvoltából megismeri, 1841. július 22-én az ő naplójában is megjelenik az a közhellyé merevült, summás megállapítás, miszerint Kossuth „a kisdedóvó érdekében beszél, Széchenyi pedig ellené”.(24)

Fél évvel később, 1841 decemberében kerül sor Brunszvik Teréz és Kossuth Lajos első és egyetlen beszélgetésére. Öt- és félév telt el az emlékezetes diétai vita óta, amelynek mindketten szem- és fültanúi voltak, s közben mindkettőjük élete nagyot fordult. Teréz a külföldet járva vagy kétszáz különféle intézetet végiglátogatott, tanult és tanított, és mindenütt hazánk hírnevét öregbítette. Hazatérte óta is teszi a dolgát, segít ahol tud, még óvodák alapításában is közreműködik, azt azonban nem tudja nem észrevenni, hogy visszavonhatatlanul az óvodaügy perifériájára szorult. Kossuth viszont, aki a börtönben sokat képezte magát, s még angolul is megtanult, most a Pesti Hírlap szerkesztőjeként fokról-fokra helyet vív ki magának az ellenzék vezérei között.

Kettejük beszélgetéséről igen keveset tudunk. Három rövid bejegyzés Teréz naplójában, s közülük kettő évekkel későbbi – ennyi, ami támpontul szolgál a találkozás felidézéséhez. Teréz 1841. december 15-én említi, hogy valamit (erről később!) letett Kossuth kezébe.(25) Ez pedig az ő naplóvezetési gyakorlata szerint azt jelenti, hogy az említett esemény az előző napon, vagyis 1841. december 14-én történt. A színhely: Teréz lakása valahol a Lipótvárosban (ez idő szerinti bérelt lakásának címét nem ismerjük), később ugyanis utal arra, hogy Kossuth ment el hozzá. „Meglátogatott és fél órán keresztül csevegett velem” – meséli.(26)

Teréz aligha sejtette, hogy micsoda kivételes kegy volt ez Kossuth részéről, aki az idő szerint hihetetlenül túlterhelt volt. A Pesti Hírlap szerkesztése magában is rengeteg elfoglaltsággal járt, s ehhez jöttek „a tömérdék egyesületek, a megyei foglalatosságok”. Ráadásul gyakran „bő mondokájú, időfaló, üres fecsegők” ültek a nyakára. „Minő kín” – panaszojja – a tömérdék haszontalan látogatás, melly után sokszor pamlagra kell vetnem magamat annyira meg vagyok kínozva...”(27) Gyorsan tegyük hozzá: a külföldet járt és igen művelt Brunszvik Teréz nem tartozott az üres fecsegők sorába. Szellemes társalgó volt, aki kedvelte a tartalmas beszélgetéseket, Wesselényi szerint azonban voltak, akik féltek tőle „gyötrelemig terjedni tudó rábeszélései ’s unszolásai mián” [miatt, a szerk.].(28)

Kérdés: miről folyt a beszélgetés Teréz és Kossuth között? Annyit tudunk, hogy Brunszvik Terézt, aki nagy lelki megújulás után tért vissza külföldről, az idő szerint egy bibliaközösség (gyülekezet? imacsoport?) szervezése foglalkoztatta. Közben lelkesen látogatta a mélyen vallásos nádorné, az evangélikus Mária Dorottya ökumenikus imaóráit, majd pedig az akkoriban Pesten megtelepedő skót misszionáriusokkal került kap-

csolatba. 1841. december 13-án említi, hogy „az első bibliaóra” nála volt, s nagyon kíváncsi, hogy lesz-e ennek következménye. Mindenesetre – írja naplójába – „folytatni kell az imádkozást, mint Mária Dorottya”, majd hozzáteszi: „És Kossuth? vajon kegyelmed eszköze lesz?”(29) Másnap találkoznak, s harmadnap bekerül naplójába a rejtélyes mondat: „Kossuth – tehát a kezeibe adtam – mit fog majd gondolni?”(30) Nem árulja el, mit tett le (valószínűleg vagy jelképesen) Kossuth kezébe. Valamiféle vallási közösség tervét? Jóval később, 1848. január 8-án kibukik belőle egy mondat, amely mintha erre utalna. Ebben elmarasztalja „az istentelen Kossuthot”, aki közös ismerősüket, Wimmer felsőlövői evangélikus lelkészt arra bírta, hogy kilépett bizonyos „konventből, ahol még sok jót lehetett volna tenni...”(31)

Ha eltekintünk Teréz 1841. december 13-diki kérdésétől („Kossuth! Vajon kegyelmed eszköze lesz?”), akkor a két nappal későbbi bejegyzéséhez kínálkozik másik megfigyelés is: egy közlésre szánt kéziratot adott át Kossuthnak az általa tervezett nevelőnő képzőről. Ez a téma biztosan szóba került közöttük. Teréz ugyanis 1849. január 23-án elpanaszolja: „Amikor Széchenyi István megírta a Hitelt, 100 példányt adatott magának a kiadójával, és szétosztotta azokat 100 hölgy között, és én egy voltam a 100-ból. Széchenyi akkor gavallérabb volt, mint Kossuth, aki azt is megtagadta tőlem, hogy 4 sort közöljön Hírlapjában a nevelőnő iskoláról...”(32) Ez lehetett az oka annak, hogy Teréz később a Pesti Hírlappal örökké hadakozó, konzervatív Világ című tette kézzé a nevelőnő képző felállítására buzdító felhívását. (33)

A Pesti Hírlap "fedele" alatt Teleki Blanka is összetalálkozott Kossuth Lajossal. 1843 nyarán az ő nevében kérte meg Teréz közös ügyvédjüket, Márton Józsefet, hogy fizessen elő a lapra, s próbálja meg az első félévi számokat is beszerezni.(34) A következő éveket Blanka, aki festőművészi illúzióival leszámolt, főként Pesten tölti, s közben őt is egyre jobban magával ragadja az a küzdelem, amelyet a magyarság legjobbjai a haza és haladás jelszavával folytatnak. Tettvágya nőtön-nő, míg nem Brunsvik Teréz szellemi gyermeke elhatározza, hogy intézetet nyit főrangú leányok hazafias nevelése céljából.

Ez idő szerint se száma azoknak az írásoknak és diétai megnyilatkozásoknak, amelyek a nőnevelés és nevelőnőképzés "jobb lábra állítását" szorgalmazzák, s közben a művelt, áldozatos, szívében és nyelvében magyar honleány, magyar asszony nemzeti ideál-típusát népszerűsítik. E

törekvéseket a Pesti Hírlap is messzemenően pártolja. Maga Kossuth először 1841. február 27-én a Hivatás című vezércikkével érinti a kérdést, amelyben „a fényes történelmi nevet viselő hölgyek” segítségét kéri, mondván: „a népszerűség nagyhatalom”, s ezért ők „játszva többet tehetnek, mint küzdve mi; ők egy körtáncsal a magyar táncot, egy dalocskával a magyar népdalt, egy beszélgetéssel a magyar nyelvet divattá tehetik.”(35)

A lap nőneveléssel kapcsolatos következő vezércikke egy “fényes történelmi nevet viselő hölgy”, Teleki Blanka tolla nyomán keletkezett. A Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében című felhívása, méltó válaszul Vörösmartynak A főrangú hölgyhöz címzett költői szózatára, 1845. december 9-én jelent meg. (Akkor a Pesti Hírlapot már nem Kossuth, hanem Csengery Antal szerkesztette.) Ebben Blanka kerek perec kijelentette: “A főrend vezette tévútra honunkban a nőnevelést”, ezért “neki kell a zászlót a megtérésre kitűzni”.(36) És ezt ő meg is teszi: egy év múlva nevelő intézetet nyit az idegen szellemben nevelkedett és magyarul nem, vagy alig tudó nemes leányok hazafias nevelése céljából.

Blanka grófnő „Egy főrangú hazafi” aláírással közölt cikke Wesselényi Miklóst is lábba hozza, akiben először 1843-ban érelődött meg a “nőnevelő képző intézet” létesítésének gondolata. Ez ügyben Brunszvik Teréz, Bezerédj István és Fáy András mellett Kossuth Lajossal is kapcsolatba lépett. Kossuth válaszleveléből kiderül, hogy ők ketten a nőnevelésről már 1837 táján is vitatkoztak. Kossuth, bár Wesselényi tervét helyesli, mégis arra kéri őt, hogy egyelőre várjanak, mivel “az alapító kedvűek” érdeklődését pillanatnyilag más fontos dolgok (pl. a Kereskedelmi Társaság és Széchenyi pesti kikötő terve) foglalkoztatják.(37)

Blanka Szózatának hatására Wesselényi 1846-ban ismét szervezkedni kezd, a Zsibón él, s immár teljesen vak báró azonban a sokra most sem jut. Nem így Teleki Blanka, aki 1846 nyarán megírja Nyilatkozatát, amelyben nevelési tervét és az általa nyitandó intézet felvételi feltételeit ismerteti. Írása a jelentéktelen és kevesek által olvasott Honderűben jelenik meg, a cenzúra ugyanis a főbb lapokban való közzétételét megakadályozza.(38)

Teleki Blanka a Nyilatkozatot kézzel írt másolatok útján is terjeszti. Egy ilyen általa aláírt másolat, két Wesselényi levél közé ékelve Kossuth Lajos iratai között ma is fellelhető.(39) “Bezerédj, Deák és Kossuth érdeklődik tervem iránt, és megígérték, hogy azt a maguk részéről támogatni fogják” - írja Blanka egy kolozsvári barátnőjének.(40) A leánynevelés

ügyének eszmei fedele alatt tehát immár Kossuth is felfigyelt Teleki Blankára.

Miközben Blanka nevelő intézetet nyit, Brunszvik Teréz pedig egy olyan nemzeti intézmény-együttes érdekében lobbizik, amelyet elképzelése szerint mintaóvoda, nevelőnőképző, cselédiskola és egy, a főrangú leányoknak szánt intézet alkotna, a kisebbik Teleki unokahúg, Emma, immár mint a francia De Gérando Ágost felesége a saját gyermekeik, az 1844-ben született Antonina és két évvel fiatalabb Attila nevelésével foglalkozik. Ritkán fordulnak meg Pesten (Párizsban, később pedig főként Erdélyben laknak), magyar tárgyú könyvei azonban Ágostot gyorsan ismertté teszik. A *La Transilvanie et ses habitants* (Erdély és lakói) című kétkötetes munkája 1845-ben franciául és németül is megjelent. Érdekeséggént említjük, hogy a könyv 1850. évi második francia kiadása Kossuthnak is megvolt. (41)

A félig magyarra lett író és történész de Gérando *L'esprit public en Hongrie...* (Politikai közszellem Magyarhonban a francia forradalom óta) című műve 1848 tavaszán franciául és németül, utóbb pedig Emma fordításában magyarul is napvilágot látott. A könyvben sok szó esik Kossuthról, a hatalom bosszújából bebörtönzött "hazaszerető honfiról", aki utóbb a Pesti Hírlappal "a nép ügyének legtüzesebb védője lőn" (42), s aki a programadó Ellenzéki Nyilatkozat megszületésében is fontos szerepet játszott. Kossuth Pest vármegye követeként került az 1847/48. évi diétára. Megválasztásánál de Gérando is jelen volt, s az ott hallott Kossuth-beszédet a fenti kötetébe is belefoglalta.

Megjelenési idejénél fogva A *L'esprit public* már 1848-ba vezet bennünket. A francia és a magyar forradalom híre az erdélyi Hosszúfálván érte de Gérandóékat. Ágost májusban Pesten át Párizsba utazott, hogy tolla és kapcsolatai révén szolgálja második hazáját, Magyarországot. Júniusban a magyar kormány által Párizsba küldött Szalay László megkérte őt, „hogya puhatolja ki, milyen lehetőség van kapcsolatok létesítésére. Egyben arra is felkérte, hogy legyen a napokon belül induló Kossuth Hírlapja párizsi levelezője, továbbá helyezze el a *Nationalban* azokat a cikkeket, amelyeket Kossuth fog írni.” (43) Kossuthtól, úgy tűnik, kéziratot nem kapott, ő viszont szorgalmasan írt a Kossuth Hírlapjába a francia politikai viszonyok alakulásáról, a párizsi *Nationalba* a magyarországi helyzetről stb. Emellett diplomáciai szolgálatokat teljesített: augusztus

29-én a francia kormány megbízásából érkezett Pestre, és átadta Bastide külügyminiszter válaszát Batthyány Lajosnak, aki ennek értelmében küldte Párizsba kormányunk nevében Teleki Lászlót. Teleki párizsi fogadását szintén Ágoston készítette elő, kitűnően. Emma eközben Erdélyben nagybeteg apját ápolta. Teleki Imre halála (1848.dec.29.) után már a férje után ment volna, az osztrákok azonban elzárták a külföldre vezető utakat.

Míg De Gérandoné a távoli Erdélyben időzik, nővére végig az események sűrűjében tartózkodik. Teleki Blanka politikai nézeteinek alakulására nagy hatással van Vasvári Pál, a márciusi ifjak egyik vezére, aki a forradalom előtt az ő leánynevelő intézetében történelem és magyar tanárként állt alkalmazásban. Kiváló tanár volt és igen szuggesztív előadó, akiért a növendékek rajongtak. "A kedves Fejér Pált" Teréz és De Gérandoné is nagyra tartották. Blanka úgyszintén, aki forradalom és szabadságharc idején egyre közelebb kerül a nála húsz évvel fiatalabb, tehetséges ifjúhoz.

Vasvári, a márciusi ifjak ünnepelt szónoka ("kis Kossuthnak" is hívták), 1848 júniusában a Kossuth vezette pénzügyminisztériumban kapitkári állást. A szabadságharc kitörésekor Kossuth tudtával „a nép felvilágosítására levén kiküldve”. Utóbb Szolnokra maga Kossuth küldi ki, a közhangulatot kifürkészendő. 1849 januárjától a szabadcsapatát szintén Kossuth jóváhagyásával szervezi, s őt Debrecenben (levélben vagy személyesen) fel-felkeresi.(44) „Kossuth barátja” – mondták utóbb Vasvári-ról, ami természetesen erős túlzás. Teleki Blanka „Kossuth-pártiságának” kialakulásában viszont Vasvári Pál minden bizonnyal szerepet játszott. Blanka egyszer (átmenetileg) mégis megharagudott Kossuthra: 1848 december 4-én, amikor (Teréz néni szerint) a képét „földhöz vágta”.(45)

Teleki Blanka 1849 első napjaiban követte a kormányt Debrecenbe. Olykor az országgyűlés ülésein is részt vett. A trónfosztásnál biztosan jelen volt. 1849. április 29-én Lővei Klárával együtt megjelent Nagyváradon a Vasvári által toborzott Rákóczi csapat zászlószentelésén. Blanka, a zászlóánya Rákóczi fejedelem, Klára pedig Kossuth Lajos kormányzó nevében vert szöveget a zászlórúdba.(46)

Arra vonatkozólag, hogy Teleki Blanka beszélt-e Kossuthtal, nincsen kifejezett bizonyítékunk. Visszavonultan élt, társaságba nem járt, ennek ellenére szinte elképzelhetetlen, hogy Debrecenben vagy később Szegeden össze ne futottak volna. Blanka és "a jó Lővei Klára" ugyanis Szegedig követték a kormányt. Ott értesültek Vasvári Pál haláláról, talán

éppen Kossuth, illetve a hozzá befutó hírvivő útján, és azonnal a tragédia színhelyére utaztak. Blanka soha többé nem látta a kormányzót, aki augusztus 17-én Orsovánál elhagyta Magyarországot. (Nem így Lövei Klára, aki hosszú évek múlva tiszteletét tette nála a Torinóhoz közeli Baracconóban.)(47)

Most pedig térjünk vissza Brunszvik Terézhez! A 73 éves grófnő, aki március tizenötödikét ifjonti lelkesedéssel fogadja, keres és talál is módot arra, hogy ne legyen csupán passzív szemlélője az eseményeknek. „Írni, írni az utódok számára, én más egyebet nem tehetek”- mondja, hiszen „csak az marad meg, amit feljegyzünk....”(48) Ez a felismerés ösztönzi őt arra, hogy évtizedek óta vezetett naplóiban megörökítse az eliramló napok eseményeit, hangulatait, gondolatfoszlányait. Közben szinte az összes jelentős kortársát felvonultatja.

A „nagyok” közül éppen Kossuth Lajos az, akit a legtöbbször említ. Kezdetben fenntartásai vannak vele szemben, amiben bizonyára az említett régi sérelme is szerepet játszik. Többször céloz hiúságára, és 1848. szeptember 14-én nyíltan ki is mondja, hogy „ez fog minket a pusztulásba taszítani”(49) Azután párhuzamot von Kossuth és a Schiller Don Carlosából ismert Posa márkij között, aki a saját és a hazája sorsát kockáztatva merész játszmába kezdett, s azt elveszítette. Amikor azonban 1849 januárja után kiderül, hogy mégsem vesztett el minden, és hogy Kossuth vezetésével „a keleti végeken” emberfeletti erőfeszítések történnek az ország megmentése érdekében, Teréz véleménye 180 fokos fordulatot vesz. Szerinte Washington és Franklin (ifjúkori példaképei!) sem voltak Kossuthnál nagyobbak, csak szerencsésebbek.(50) És dicséri „nagyságát, bátorságát, erejét”, amivel „pénzt, fegyvereket, katonákat teremtett”.(51) Június 5-én pedig ő is ott tolong a tömegben, hogy a Pestre érkező kormányzót láthassa. „Kossuth igen jól néz a munka és az álmatlan éjszakák ellenére, Istennek hála, Istennek hála!” – írja.(52)

Teréz 1849 nyarán a Városligetben (ahová a pestiek jó része májusban kiköltözött a bombázás miatt) ismeretséget kötött Kossuth két húgával, Ruttkaynéval és Zsulavszkynéval, s ez utóbbival még cselédiskola felállításáról is beszélgetett.(53) Kossuth anyjával szintén volt valamilyen kapcsolata. Erre utal Kossuth Lászlóné gesztusa: 1852 tavaszán, a kívándorlása előtt egy ivópoharat küldött Teréznek emlékébe.(54)

Brunszvik Teréz naplójába már 1849. február 12-én, vagyis két hónappal a trónfosztás előtt bekerült a profetikus mondat: Kossuth „kor-

mányzónak született – valójában Isten kegyelméből”.(55) Ezt Világos után is hangsúlyozza, mondván: Kossuth volt „a kifejezés, a hang, a nemzet nyelve”, aki a lelkesítő szót („igét”) csakúgy, mint a vezetés, a szervezés, a lelkesítés stb. karizmáját is Istentől kapta.(56) A karizma: Isten önkéntes, semmivel ki nem érdemelhető adománya valamely küldetés teljesítéséhez. Az isteni küldetést teljesítő, karizmákkal bíró ember azonban többnyire maga is igen esendő. Ezért mondja Teréz Kossuthról, hogy „nagy ember, de úgy tűnik, gyenge jellem”.(57) Elbeszélése szerint a fekete-sárga tisztek között is akadtak, akik felismerték, hogy Kossuthot Isten lelkesítette és képesítette arra, hogy nagyot alkosson. „Ő csupán a nemzet szája volt, miért haragudjunk rá?”- kérdi (helyettük is) 1850. július 6-án.(58)

Kossuth mint a nemzet szája, a kifejezés, a hang, a nemzet nyelve... Mennyire egybecsengnek ezek a megállapítások mindazzal, amit az emigráns kormányzó 1882-ben írt a szónoki tehetségét dicsérőknek:

"Az én szónoki stílem! uram bocsá?! igaz, bennem oly erős volt életemen által a hazafias kötelességérzet, hogy kötelességből még a szónoklástól sem riadtam vissza, pedig ez a mesterség hallgatag természeti hajlamaimmal merőben ellenkezik. - De ha volt idő, midőn szónoklataimat némi hatás kísérte, ezt nem szónoki tehetségemnek, mellyel nem bírok, hanem azon valaminek kell tulajdonítanom, mivel akkor a levegő telítve volt, és tulajdonítanom kell annak, hogy együtt éreztem nemzetemmel, csont voltam csontjából, test testéből, tehát ajkaimról bent a hazában nemzetem óhaja, vágya, öntudata, honszeretete, künn pedig nemzetem panasza, keserve szólt. Ez az egész.”(59)

Kossuth Lajoshoz hasonlóan de Gérandoné Teleki Emma is hosszú évekig az emigránsok kenyerét ette. 1849 novemberében hagyta el hazáját a gyermekeivel együtt. Először Drezdába siettek, ahol a férje súlyos betegen feküdt. De Gérándó július végén Magyarországra jött (Emma szerint haditudósítónak), de elkésett, s Világos után német földre menekült. Ágost december 9-én elhunyt, Emmáék pedig pár hónap múlva Párizsba utaztak.

Teleki Blanka 1849 végén a Szatmár melletti Pálfalvára költözött, ahol kúriájukat „a szabadságeszmék műhelyévé” téve folytatta sajátos, meghosszabbított szabadságharcát, hogy mentse, amit lehet: a menekülteket, 1848/1849 kiadványait, a nép körében terjedő híreket, a hősök emléket, a szabadságharc hamu alatt rejlő parazsát.(60) És társaival, köztük

Lővei Klárával és hűgával, Emmával együtt, akivel élénk levelezést folytatott, várták, hogy a parázs ismét fellobbanjon... Hittek a nemzetközi helyzet kedvező alakulásában, a nép harci kedvében, az emigránsok ténykedésének sikerében és Kossuth visszatérésében. „Ködképek a kedély láthatárán?” Igen! Ez az álmodozás azonban igen veszélyes volt, pláne ha „aktív rezisztenciával” társult.

A kétfejű sas 1851. május 14-én le is csapott Teleki Blankára. Könyveit, iratait lefoglalták, őt pedig Nagyváradra, majd a pesti Újépületbe vitték, s két év vizsgálati fogság után tíz év várbörtönre ítélték. Lővei Klára öt évet kapott.

Haditörvényszéki peranyaguk jó része szerencsére fennmaradt. Ezekben az iratokban idézeteket találunk Blanka grófnő Emmával, Brunszvik Terézszel és Lővei Klárával folytatott és a hatalom által elkobzott levelezéséből; olyan idézeteket, amelyekkel a hadbíró a gyenge lábakon álló felségsértés vádját igyekezett megtámogatni. A szóban forgó levelek soraiban Kossuthról is szó esik. A kihallgatási jegyzőkönyvekben, jelentésekben és a vádiratban úgyszintén. Ezekből a Kossuthot említő részletekből ehelyütt kettőre szeretnénk felhívni a figyelmet.

Először is az uradalmi ügyész Zákány József vallomásából idézünk, aki szerint „a grófnő, Lőveihez hasonlóan mint egy szentet, az édig magasztalták Kossuthot, aki, mint mondták, feláldozta magát a világszabadságért... Ami engem illet – teszi hozzá Zákány –, én ezt nőszemélyek üres beszédének tartottam, és a grófnőnek egyenesen megmondtam, hogy Kossuth éppen úgy, mint ők, egy idealista, aki az ország viszonyaira nem vetett gyakorlati pillantást...”(61)

A másik idézet Teleki Blankának az utolsó szó jogán jegyzőkönyvbe diktált mondatai közül való: „Én az egész ceremóniához [t.i. a nagyváradi zászlószenteléshez, a szerk.] csak a Vasváry iránti személyes barátságból csatlakoztam, és akkor is zászlóanya lettem volna, ha ő a zászlót Kossuth ellen szenteltette volna fel...”(62) Kijelentése első látásra bizony meglehetősen hű. Sáfrán Györgyi fel is teszi a kérdést: „Miért ezzel és így védekezett Teleki Blanka? Hiszen egész életműve a haladással, majd a forradalommal azonosult. Vagy éppen azért veti a bírák elé a női psziché egyszerűségét, hogy elterelje figyelmüket a maga nagyon is céltudatos törekvéseiről? Bizonyára. A közeli halál árnyékában élt, s – „ahogy lehet” – harcolt az életért.”(63)

„Ahogy lehet” – ez azonban Blanka esetében nem jelent elvtelenséget! Aki ugyanis egy kicsit is ismeri Vasvári jellemét, elvhűségét és poli-

tikai nézeteit – (márpedig Blanka ismerte!) –, az előtt nyílt titok: ő nem lett volna Vasvári Pál, ha Kossuth ellen bont zászlót! Blanka pedig bizonyára ennek tudatában mondta, amit mondott.

Teleki Emmát az mentette meg a letartóztatástól, hogy Párizsban maradt. De Gérandóné, aki az 1840-es években férje magyar tárgyú munkáinak anyaggyűjtésében és kiadásában segédkezett, az emigrációban maga is író lett. Legjelentősebb vállalkozása az Antonina és Attila könyve című sorozat, amelyet 1851-től Párizsban, a saját és emigráns társai gyermekeinek nevelése és a magyar haza iránti szeretetük megalapozása céljából adott közre. Könyveiben versek, jelenetek, műfordítások, családi visszaemlékezések, honismereti írások, elbeszélések, útirajzok követik egymást. Ír férjéről, Blankáról, Lövei Kláráról, Teleki Lászlóról, a hön szeretett Erdélyről stb. E kötetekből csakúgy, mint a leveleiből is kitűnik, hogy Emma nagy híve volt Kossuth Lajosnak. Ennek ellenére könyveiben csupán egyetlen kifejezetten Kossuthról szóló írást találtunk.

A „Kossuth Lajos Magyarország kormányzója menekülése és fogadtatása külföldön” című leírás külön érdekessége, hogy ezt 1854-ben egy párizsi magyar emigráns hölgy írta.(64) Összeállításánál Emma a francia és angol sajtó egykorú közleményeire, valamint párizsi ismerősei és (kisebb részben) emigráns társai közléseire támaszkodhatott. Adatai egy-két részlettől eltekintve pontosak. Soraiból kiderül, hogy a külföld "az ellenünk berzenkedő" hamis firkászok ügyködései ellenére is értesült a magyar szabadságküzdelemről, ügyünk igazáról. Kossuthot 1851 őszén-telén az angolok és amerikaiak (sőt: a francia közemberek is) óriási ünneplésben részesítették. Mindebből biztatást meríthettek az emigráció tagjain kívül az itthon maradottak is, kormányzó diadalútjának híre ugyanis Magyarországra eljutott.

Mint De Gérandóné írja: Kossuthot Amerika-szerte "a szabadság nemtőjének nevezzék". Ő maga csínján bánik a jelzőkkel ("a nagy száműzött", "a nagy menekült", "a magyar szabadsághős" stb.), szavaiból azonban kitűnik, mennyire büszke Kossuthra, a viselkedésére, a szónoklataira, s úgy meséli el a diadalútját, mintha ő is a kíséretében lett volna. Az ünnepségek, felvonulások, fogadások olykor aprólékos leírásával elsősorban ifjú olvasóira gondolt. Emma meghatottan emlékezik arra a marseillesi munkásra, aki úszva közelítette meg a Mississippi hajót, hogy kezet foghasson Kossuthtal, mondván: "Semmi sem akadályozhatja azt, ki elszánt akarattal bír!" E szavak "a nagy menekült jelszavává váltak".(65)

Emma elhunyt férje, De Gérando Ágost a könyveinek köszönhetően a “magyar kérdésben” külföldön sokáig szaktekintélynek számított. „Kossuth amerikai útja előtt és alatt polémia folyt az Egyesült Államokban a magyar szabadságharc megítéléséről, s mindkét táborban volt olyan vitázó, aki Ágostra hivatkozott.”(66) Vajon özvegye tudott-e erről?

És még egy kérdés Teleki Emmát illetően: találkozott-e az emigráns kormányzóval? Nagy utazó volt, járt Rómában, Görögországban, így, nem elképzelhetetlen, hogy Kossuthot is felkereste. Egy biztos: Kossuth Lajos iránti szeretete és érdeklődése De Gérandonét a haláláig elkísérte. Ehhez egy adalék: Emma, miután jobbra lebénult, nem kis erőfeszítés árán megtanult bal kézzel írni; és a halála előtti napon egy Kossuth-levél lemásolásával foglalatzkodott...(67)

Teleki Emma, aki jó három évtizeddel túlélte Teréz nénit, sőt Blankát is, 1893. április 30-án hunyt el. Tizenegy hónap múlva az Úr a turini remetét is magához szólítja.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Jegyzetek

- 1./ Brunszvik Teréz levele Schober Ferenchez (Bécs, 1836. máj.14.) Közli: Vág Ottó = Brunszvik Teréz pedagógiai munkássága. Bp.1962. 67-69.p.
- 2./ U.a. 68.p.
- 3./ Czeke Marianne – H. Révész Margit: Gróf Brunsvik Teréz élet- és jellemrajza. Emlékiratai. (Ford.: Petrich Béla) Bp. 1926. 93.p.
- 4./ Ld. Bényei Miklós: Oktáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon. Debrecen, 1994. 293.p.
- 5./ Bezerédj levele feleségéhez (1836. márc. 30.) = Bodnár István-Gárdonyi Albert: Bezerédj István. 1.köt. Bp. 1918. 1. köt. 374. p.
- 6./ Országgyűlési Tudósítások 344. sz. (1836. máj.2.) = Kossuth Lajos összes munkái (a továbbiakban: KLÖM) 5. köt. S.a.r.: Barta István. Bp. 1961. 674.p.
- 7./ Országgyűlési Tudósítások 345.sz. T oldalék... (1836.máj.15.) = u.a. 682.p.
- 8./ Id. Bényei i.m. 75.p.
- 9./ u.a. 76.p.
- 10./ u.o.
- 11./ Wesselényi Miklós kiadatlan naplója (1836.máj.4.) = MTA Kézirattára Ms 677/a.
- 12./ A magyar nevelés története 1. köt. Főszerk.: Horváth Márton. Bp. 1988. 258.p.
- 13./ Kossuth naplóbejegyzése a Kisdedóvó Intézeteket Terjesztő Egyesület 1837. február 25-diki üléséről = KLÖM 6. köt. S.a.r.: Barta István. Bp. 1966. 583.p.
- 14./ U.o. 583-584.p.
- 15/ Brunszvik Teréz levele Joseph Heinrichnek, Buda, 1828. jún.7. = "Törekedjetek a szeretetre!" Emlékműsor Brunszvik Teréz halálának 125. évfordulóján. Összeáll.: Hornyák Mária. Martonvásár, 1990. 19.p.
- 16./ Tekintetes nemes Pest Pilis és Solt törvényesen egyesült vármegyékhez a' kis gyermeki gyám és gondviselő intézetek tárgyában... benyújtott alázatos kinyilatkoztatása gróf Brunswick Mária Thereziának. Pest, 1832, Trattner-Károlyi. 7.p. = Pest megyei Levéltár IV.3-c. 1832:6282.
- 17./ Kossuth beszédvázlata a Kisdedóvó Intézeteket Terjesztő Egyesület 1837. február 5-diki (3.) közgyűlésére = KLÖM 6.köt. S.a.r.: Barta István. Bp. 1966. 557-561.p.
- 18./ Kossuth Lajos: A Kisdedóvó Intézeteket Terjesztő Egyesületről = u.a. 857-858.p.

- 19./ Wilderspin, Samuel: Über die frühzeitige Erziehung der Kinder, und die englischen Klein-Kinderschulen. Übersetzt: Joseph Wertheimer. 2. Aufl. Wien, 1828.
- 20./ Wilderspin, Samuel: A kora nevelésről és kisednevelő intézetekről... Némi rövidítéssel, s honunkra alkalmazással magyarra fordítatott [Kossuth Lajos által 1837-ben, Joseph Wertheimer német fordításának 1828-ban megjelent második kiadása alapján] = KLÖM 7. köt. Kossuth Lajos iratai 1837. május - 1840. december. S.a.r.: Pajkossy Gábor. Bp. 1989. 227-304. p.
- 21./ Kosáry Domonkos: Kossuth és a Pesti Hírlap = A magyar sajtó története. 1. köt. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Bp. 1979. 669.p.
- 22./ Kossuth Lajos: Kisedóvás = Pesti Hírlap 1841.febr.24. 16.sz. 123-124.p.
- 23./ Brunszvik Teréz kiadatlan naplóját a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár őrzi. (Jelzetük: B 0910/55/1-9.) A Kossuthot említő naplórészleteket e füzet (a továbbiakban: F) 29-40. oldalán közöljük. A szóban forgó idézetet ld.: F 27.p.
- 24./ F 28.p.
- 25./ u.o.
- 26./ F 31.p. (1849.jan.23.)
- 27./ Id. Kosáry i.m. 670.p.
- 28./ Wesselényi levélfogalmazványa Bezerédj Istvánnak (Zsibó, 1843.ápr.1.) = MOL Mikrofilmtára Wesselényi Miklós leveleskönyve
- 29./ F 28.p.
- 30./ u.o.
- 31./ u.o.
- 32./ F 31.p. (1849.jan.23.)
- 33./ Brunszvik Teréz: Terv és felhívás egy magyar nevelőnőket képező intézet felállítására = Világ 4(1844) 33.sz. 253.p.
- 34./ Brunszvik Teréz levele Márton Józsefhez (Pest, 1843.jún.) = Brunszvik Teréz. Versek, cikkek, levelek, naplóiidézetek. (Bevez., vál., szerk.: Hornyák Mária.) Martonvásár, 2000. 32.p.
- 35./ Kossuth Lajos: Hivatás = Pesti Hírlap 1841. 14.sz. febr.17. 105. p.
- 36./ [Teleki Blanka] Egy főrangú hazafi: Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében = Pesti Hírlap 1845/587.szám, dec.9. 377. p.
- 37./ Id. Ferenczi Zoltán: Kossuth Lajos kiadatlan levelei B. Wesselényi Miklós-hoz (1843) = Történelmi Tár 1901. 185-186., 327.p.
- 38./ Teleki Blanka: Nyilatkozat = Honderű 1846. jún.16. I. félév 24. sz. 461-462.p.
- 39./ Kossuth Lajos iratai mikrofilmen = Országos Levéltár Mf. 7085 I.219.
- 40./ Teleki Blanka levele Wassné Gyulay Franciskához (Pest, 1846.aug.15.) = Teleki Blanka és köre. Vál., bevez. jegyz.: Sáfrán Györgyi. Bukarest, 1979. 31.p.

- 41./ Ez a Kossuth hiteles névbeírását őrző kötet az Országos Széchényi Könyvtárban található (Ld. a könyvtár könyvkatalógusát!)
- 42./ De Gerando Ágost: Politicai közszellem Magyarhonban a francia forradalom óta. 1.rész: A szabadságeszmék története 1790-től 1847-ig. Pest, 1848. 132.p. Rubin i.m. (94.p.) szerint „Kossuthról aránylag ritkán ír, és nem is magasztalja különösebben”. (Szerintünk már a vele kapcsolatos tények előszámlálásával is sokat mond.)
- 43./ Rubin Péter: Francia barátunk, Auguste de Gerando (1819-1849). Bp. 1982. 115.p.
- 44./ Ld. Hermann Róbert: Vasvári Pál = A márciusi ifjak nemzedéke. Szerk.: Kőröczi Katalin. Bp. 2000. 27-66.p.
- 45./ F 31.p.
- 46./ Lövei Klára: A Rákóczi csapat zászlószentelése = Hazánk 1885.4.sz. 303-307.p.
- 47./ Lövei Klára: A szabadságharci kiállításról = Teleki Blanka és köre. Karacs Teréz, Teleki Blanka, Lövei Klára. Vál., s.a.r., bevez. jegyz.: Sáfrán Györgyi. Bp. 1963. 490.p.
- 48./ Brunszvik Teréz: “Magyarország, Veled az Isten!” Naplófeljegyzései 1848-1849. S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária. Bp. 1999. 9.p.
- 49./ F 29.p.
- 50./ F 31.p. (1849.jan.18.)
- 51./ F 32.p.
- 52./ F 34.p.
- 53./ u.o.
- 54./ F 38.p. (1852.ápr.28.)
- 55./ F 33.p. (1849.febr.12.)
- 56./ F 35.p. (1849.szept.24.)
- 57./ F 35.p. (1849.júl.1.)
- 58./ F 37.p.
- 59./ Kossuth Lajos iratai. 9.köt. S.a.r.: Kossuth Ferenc. Bp. 1902. 513.p.
- 60./ Ld.: Hornyák Mária: Teleki Blanka szatmárpálfalvi „műhelye” (1849-1851) = Szatmáriak az 1848/49-es szabadságharcban. Szerk.: Kónya László. Szatmárnémeti, 1999. 73-81.p.
- 61./ F 45.p.
- 62./ F 44.p.
- 63./ Sáfrán i.m. 1863. 26.p.
- 64./ Megjelent: az Antonina és Attila könyve c. sorozat 4. (Párizs, 1854) kötetében.
- 65./ F 49.p.
- 66./ Rubin i.m 155.p.
- 67./ Bajomi Lázár Endre: Teleki Emma életéről és műveiről = Irodalomtörténet 1976. 929.p.

BRUNSZVIK TERÉZ – KOSSUTHRÓL NAPLÓIDÉZETEK 1841-1852

[Az 1848/1849 előtti és utáni idézeteket Brunszvik Teréznek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban őrzött (B 0910/55/1-9. jelzetű) kiadatlan naplóból fordítottuk magyarra. Ezek lelőhelyét a KN (kiadatlan naplók) rövidítés, továbbá a vonatkozó naplófüzet jelzete és lapszáma mutatja.

Az 1848/1849. évi idézetek a „Magyarország, Veled az Isten!” címmel 1999-ben megjelent, és e sorok írója által sajtó alá rendezett naplókötetből valók; ezek után a kiadvány címét és a kérdéses lapszámot tüntettük fel.]

Országos Széchényi Könyvtár

- 1841.febr.8.: Kossuth Hírlapja nagyon tetszik – őt tartják a legjobb publicistának. (KN J 24/111.)
- 1841.márc.12.: Széchényi most éjjel-nappal ír, hogy válaszoljon Kossuthnak – vagy inkább a Hírlapnak! Miért nem hallgat előbb? (KN J 24/127.)
- 1841.júl.19.: Bohus-Szeberényi lefordította nekem Kossuth válaszát. [Forray] Ivánt nagyon szórakoztatja Széchényi “Kelet népe” – állítólag ez a legjobb műve. (KN J 24/189.)

- 1841.júl.22.: Kossuth arcképe... A kisdédóvó érdekében beszél. Széchenyi ellene. Szegény Széchenyi! ködös! (KN J 24/193.)
- 1841.dec.13.: Tehát nálam lesz az első Biblia előadás! Lesz-e következménye? Ó, Te jó, mindenható Jézus, ha Te akarod; ha én nem voltam és nem vagyok elvetemült, haszontalan munkásod; ha a Te áldásod és ígéd velem van; ha ez a Te időd! igen, akkor majd a mustármag bizonyosan fává nő; akkor – addig azonban folytatni az imádkozást, mint Mária [Dorotya]. És Kossuth? vajon kegyelmed eszköze lesz? (KN J 25/22.)
- 1841.dec.15.: Kossuth! tehát a kezeibe adtam [...] – mit fog majd gondolni? (KN J 25/70.)
- 1843.márc.24.: Kossuth és [? (üres hely)] ma állítólag párbajoznak; mi-csoda botorság! (KN J 25/117.)
- 1846.ápr.13.: Horváth Árpád szellemes és jóságos fiatalember, patrióta és pedagógus. [Szerinte] a magyarok kis (5 milliós) népecskéjének mostani szellemi felemelkedése az író Révayval kezdődött, és ezt folytatta Kazinczy, azután jönnek a többiek, és kiváltképp Kossuth tesz végtelenül sokat a Hírlapja által... (KN J 28/25.)
- 1848.jan.8.: Szontághné kedves kis asszonyka... Ha ő is itt lenne kedves gyermekeivel, úgy gyarapodna velük Krisztus közössége. Egyik Wimmer tanítványa, a másik Scheuffleré. Az istentelen Kossuth az oka annak, hogy Wimmer kilépett a konventből, ahol még sok jót lehetett volna tenni. („Magyarország, Veled az Isten!” 57.)
1848. márc.5.: Kossuth minden örökös tartománynak alkotmányt követel – elszámolást követel, mi történt a pénzekkel –; követeli a magyar ezredeket Itáliából, törvényellenes, hogy ők ott vannak és lemészároltatják magukat! Mi közünk nekünk Itáliához? Küzdjenek a szabadság ellen, amit mi magunk is követelünk? („Magyarország, Veled az Isten!” 70-71.)
- 1848.márc.23.: Felelős magyar minisztériumot! Batthyányi L[ajos], Kossuth, Deák, Pulszky, Teleki. („Magyarország, Veled az Isten!” 75.)

1848.márc.24.: Első ízben fordult elő, hogy egy küldöttség, a Budapestet irányító Bizottmány küldöttsége bebocsátást nyert a pozsonyi országgyűlés ülésére, és ezt Kossuth ellenezte. Törvényt hozni és megsemmisíteni – erre kizárólag az országgyűlés jogosult, és aki e törvényt megkerüli, törvénytelen önhatalmaskodást követ el stb., amint ez egy alkalommal, amikor az európai események összeségét tárgyalták, megtörtént. („Magyarország, Veled az Isten!” 77.)

1848.ápr.8.: Kossuth beszéde, amelyben azt mondja: "Kezem egy mozdatásával dönthettem el, hogy a Habsburg Ház fennmaradjon, vagy sem" – ő, az egyszerű, szerény polgár! ... Kossuth azt is mondja, hogy az ég megadott nekünk magyaroknak mindent, csupán a rendszeres ütemérzékét tagadta meg tőlünk, hogy abból hasznot húzunk... („Magyarország, Veled az Isten!” 85-86.)

1848.júl.3.: Az újságok tömege előtt az ember nem tudja, hogy melyikhez tartsa magát: Szemere Közlönyéhez? Kossuth [Hír]lapjához? Mindkettő igen érdekes lenne és a Pesti [Hírlap] is. Kossuth [Hírapjának] első számában, a tárcarovatban tisztelettel említik Gérando Politicai közszellem Magyarhonban [c. könyvét]... („Magyarország, Veled az Isten!” 119.)

Országos Széchényi Könyvtár

1848.szept.14.: Mára még rosszabb a helyzet. Mi fog történni? Csak egy lépés választ el bennünket a forradalom talajától – Kossuth hiúsága – (milyen édes dolog is szellemek felett uralkodni, egyáltalán uralkodni, parancsolni és katonákkal játszadozni) – ez pusztulásba fog minket taszítani. Ez a pusztulás pedig azt jelenti: az osztrák állam egyik meghódított tartománya leszünk... („Magyarország, Veled az Isten!” 127.)

1848.okt.1.: Micsoda érdekes anekdotákat lehet most gyűjteni a naplókba... Amikor Kossuth a véres zászlóval (karddal) járta a falvakat, Űllőn csak az asszonyokat találta otthon. Összegyűjtötte őket, és egyik leglelkesebb szónoklatát tartotta nekik - ők fellelkesedtek. És amikor a férfiak este hazaértek, maguk az asszonyok zavarták őket az ellenség elé... („Magyarország, Veled az Isten!” 130.)

1848. okt.7.: Beteg és fogoly királyunk megint aláírta a bécsi kamarilla egy szálnalmas irományát. Ez az irat váltotta ki a legnagyobb nevetést a nemzetgyűlésben! – már ennyire mélyen megalázták! Erre fel Kossuth nagyszerű beszéde: 6 millióan vannak velünk és 600.000 embert tud felfegyverezni, nem fél semmitől. A király azonban lázadónak nevezi mindazokat, akik Jellačić ellen vonulnak. („Magyarország, Veled az Isten!” 132-133.)
- 1848.okt.10.: Szeged, Magyarország leglelkesebb városa. Ott már öt éve 480 intelligens olaszt tartottak fogva; Kossuth kiszabadította őket. Ma szabadulnak. Kossuth kezét, lábát szorongatták, már akkor, amikor erre ígéretet tett... („Magyarország, Veled az Isten!” 133-134..)
- 1848.okt.12.: [Bezerédj] derék, az ügyel tart, nem személyekkel. Batthyányban reménykedett, ám most már tudja, hogy annak tehetsége nem nőtt fel a veszélyhez, és Kossuthtal tart. („Magyarország, Veled az Isten!” 136.)
- 1848.okt. 21. Kossuth (a szellemi király) tegnap Komáromba. Éljen a megmentőnk! Kossuth erre azt mondta: "Nem akarom ezt a köszöntést többé hallani! A nép a megmentő, nem én!" Nádasdy Júlia mint főispánné fogadta a vendégeket. – Kossuth igen szerény volt lovaglókabátjában és egyszerű ruhájában szent kifejezéssel az arcán. Megáldottam Nádasdynét, "a magyar Isten teveled", ő ma ismét odamegy a zászlóval – ez egy nagy darab díszes, fehér afrik anyagból készült, piros és zöld felvarrt lángnyelvekkel, ezüst zsinórral szegélyezve. A Madonna van az egyik, a magyar címer a másik oldalán, és a felirat: Komárom asszonyai a haza megmentői-nek. („Magyarország, Veled az Isten!” 138-139.)
- 1848.nov.3.: ... Október 30-án [Schwechátnál] visszavetettek, ha nem is győztek le bennünket – a komárom kaszások futottak, ahogy csak tudtak. Sok időbe telik, míg a hadsereget megtisztítják! Isten tartsa meg Kossuthot és Görgeyt, a hazát! („Magyarország, Veled az Isten!” 140-141.)

1848.nov.4.: ... 28-a és 29-e, két végzetes nap! Vágyva várt magyar hadsereg! Hol voltál? Mit gondoltál? Miért nem jössz? Bekerítettek volna? De két héttel korábban – amikor az ellenség körülzárta a megfélemlített várost, amely a magyarok érdekében felkelt! Nem szeretnék Kossuth lenni – a késlekedés felelőtlen volt, és a hűségesek, akik hittek bennünk, akik számítottak ránk, azokat cserben hagytuk! Derék dolog ez? lojális? Hoz ez ránk fentről áldást?! („Magyarország, Veled az Isten!” 142.)

1848. dec.4.: Teleki Blanka – a földhöz vágta K[ossuth] képét – és most Ny[áry?]-ét ? („Magyarország, Veled az Isten!” 151.)

1848.dec. 14.: Kossuth csillaga hanyatlik – a veszély rendkívüli. („Magyarország, Veled az Isten!” 152.)

1849.jan.6.: Kossuth Posa márkí: "Merész játszmát játszottam, de elvesztettem magamnak és neked, hazám!["] Elveszett! – a fekete-sárga hírek szerint! – mondják, osztrák részről úgy kalkulálnak, mint egy sakkpartin... („Magyarország, Veled az Isten!” 160.)

1849.jan.18.: Washington, aki örökké él a történelemben és Franklin – nem voltak nagyobbak, mint Kossuth stb., csak szerencsésebbek. („Magyarország, Veled az Isten!” 170.)

1849.jan.23.: Amikor Széchenyi István megírta a Hitelt, 100 példányt adatott magának a kiadójával, és szétosztotta azokat 100 hölgy között, és én egy voltam a 100-ból. Széchenyi akkor gavallérabb volt, mint Kossuth, aki azt is megtagadta tőlem, hogy 4 sort közöljön Hírlapjában a nevelőnő iskoláról. Viszont meglátogatott, és fél órán keresztül csevegett velem – ez 1841 telén [helyesen: 1842 decemberében] volt. („Magyarország, Veled az Isten!” 171.)

1849.jan.25.: A császáriak egyik kapitánya azt mondta: Kossuth a ma élő emberek között a legnagyobb, mégis el kell fognunk, azután azonban ismét akarjuk majd, hogy eltűnjön. („Magyarország, Veled az Isten!” 173.)

1849.jan.26.: ... Azon a helyen álltam, ahol Kossuth Komárom felé hajóra szállt, a levegő remegett az "Éljen Kossuth"-tól, most pedig az atyai kormány meg akarja gyilkolni gyermekeit! Köröző levelek felesége, Teréz ellen és gyermekei, Ferenc, Nina, Lajos, ellen. („Magyarország, Veled az Isten!” 174.)

1849.febr.6.: Magyarország többé már nem éri el a régi nagyságát, és az erre irányuló kísérlet nevetségessé válik. A nemes Kossuth vonakodott egyetlen halálos ítéletet is aláírni. – A németek nem vonakodnak. Az osztrák főhercegek boldogtalanná tettek bennünket! ... Kossuth érméi és bankói – mind mily elegánsak, mily nemesen ki gondoltak és kiválasztottak. – Ó, Kossuth! téged nem támogattak! – Honfitársaid kicsinyessége a mi veszünk, nem a te tehetséged, amint azt hamisan állítják. Ahelyett, hogy térdre borulnának az ő nagysága, bátorsága és ereje előtt, amivel mindezt megteremtette: pénzt, fegyvereket, katonákat – őt hibáztatják! – és a honfitársai! akikért mindent megtesz! Ki számolja az ő álmatlan éjszakáit? – Vétkeznek Isten ellen, aki őt ily nagyszerűvé tette. Egyébként a harminckrajcáros papírpénz és az 'Egykarajcár' [sic!] oly szép nyomású!

Tudja Ön, Putcáni báró, mi a mi szerencsétlenségünk? hogy nincs 1000 Kossuthunk az országban. – Nem értik meg őt, azaz nem értik meg a javunkat, és ezért nem támogatják. („Magyarország, Veled az Isten!” 179-180.)

1849.febr.7.: ... A mi Kossuthunk mégis nagyszerű ember, előbb a szicíliai, majd a francia felkelést mozdította elő, aztán pedig a pápát lelkesítette fel stb. – Minden csak Kossuthra várt. („Magyarország, Veled az Isten!” 180.)

1849.febr.9.: Megkérdőjelezendő: Magyarország királyának volt-e joga ahhoz, hogy a törvényhozó országgyűlést törvényesen feloszlassa? Ha volt joga, akkor Kossuthnak nincs igaza, és ő lázadó. Ha viszont ahhoz nem volt törvényes joga, úgy a megszálló császári urak a lázadók... („Magyarország, Veled az Isten!” 181.)

- 1849.febr.12.: Kossuth kormányzónak született – valójában Isten kegyelméből! Aki azonban atyáitól valamit örököl, az nem Isten kegyelméből való – az földi rendeltetés. („Magyarország, Veled az Isten!” 182.)
- 1849.márc.6.: Egy német katona azt mondta Mátyásnak: Krisztus Isten fia, de Kossuth is az. („Magyarország, Veled az Isten!” 187.)
- 1849.márc.9.: ... Budán egy Krisztuskép van kiállítva – aki csak egyszer is látta Kossuthot, őt nyomban felismeri. Egy másik egy magyar huszárt ábrázol, amint lehanyatlik a lováról. A ló rámered, és fogával megkísérli őt a kabátjánál fogva újra felemelni... („Magyarország, Veled az Isten!” 188.)
- 1849.márc.10.: A vadász, akit elfogtak, azt mondta dr. Meyernek: most megértem a magyarokat, Kossuth nem ember – ő egy isten. És egy tiszt, aki azt mondta: Krisztus Isten fia, de Kossuth is az! Ilyen elismeréseket kap az a nagyszerű ember, aki most talán az egyedüli Európában, kiben a szellemi erő tiszta jellemmel párosul. Az a hibája, hogy nem tud vért látni, nem tud halálos ítéletet aláírni – akkor jobban állna az ügyünk. Windischgrätz egyik unokaöccse fogoly. Öméltósága azonnal cserét ajánlott fel. Igen, üzente Kossuth, egy bizonyos Szöll őrnagyért, – akit rögtön az első napokban agyonlőttek! Ez az agyonlövés már alábbhagyott, mióta tiszteletet parancsoltak nekik. („Magyarország, Veled az Isten!” 188.)
- 1849.ápr.11.: Minden ember a másikban látja a saját tükörképét. A lélek, a gondolatok, a szellem, a jellem nagysága csak látva érthető, ahol ezek jelen is vannak, – így lehet a különféle nézeteket és a belőlük levont ítéleteket megmagyarázni, pl. többek között Kossuthról. A kicsi kicsit lát, a terhelt terheltet, és az ember az ítéletéből ismerhető meg. („Magyarország, Veled az Isten!” 196.)

1849.máj.8.: Kossuth általános szeretetnek örvend, amit mond, az érvényes. („Magyarország, Veled az Isten!” 204.)

1849.jún.6.: Kossuth és a kormány Pestre történt visszatérésének nagy ünnepe... Az ünnepség szép, és Isten mennydörgése a legszebb és az ő holdfénye. Kossuth igen jól néz ki a munka és álmatlan éjszakák ellenére: Istennek hála, Istennek hála! („Magyarország, Veled az Isten!” 208.)

1849. jún. 7.: A jó Derffler Pepi ma éjjel visszatért Bécsbe – miután még Kossuthal mindent elrendezett Petzwall és eltűnt fivére felkutatása ügyében... “Ez a nép – mondta Kossuth Derfflernek – egy pillanatra legyőzhető, de nem nyomható el. Mondja meg császáranak, mit látott tegnap (Kossuth bevonulását), az egész lelkesedés önkéntes volt.” A hadügyminisztérium kimutatja, hogy egy héten belül 38.000 embert teljesen felszerelt és felfegyverzett! egy héten belül! Halljátok, halljátok! ... Kossuth vajon hiú vagy sem, üdvösségünk ettől fog függni, – ha egy másik, aki nem hiú, nem lép az ő helyébe. Washington nem volt az, és műve sikerrel járt. Napóleon az volt, és ő és az ő tettei elenyésztek. A fiatal magyar hadsereg tábornokai meghasonlottak, Kossuth tetteit a hadsereg nem mind ismeri el. Féltekenység stb. ... Már Pestalozzi megmondta nekünk: A hízegés megront, az uralkodás megront! („Magyarország, Veled az Isten!” 209-210.)

1849.jún.8.: Még egy hónappal ezelőtt Forrayék szalonja tele volt osztrák dinasztikus arcokkal – ma egyedül Kossuth képe trónol ott. Helyes. “Éljen Kossuth és haza – Kossuth hazaért.” Ő egy vallásos ember. („Magyarország, Veled az Isten!” 211.)

1849.jún.21.: Megint fel kellene állítanom egy cselédiskolát Zsulavszky[né] Kossuth [Emíliával]. Neki 4 fia van, akiknek persze van mit tenniük – a férj fogoly! („Magyarország, Veled az Isten!” 213.)

1849.júl.1.: Megrázó hírekből és jelenetekből volt elegendő: Kossuth anyja és nővérei, Zsulavszky és Ruttkay... – Ő, és nincs két Damjanichunk, hogy a hazát a veszélytől és haláltól megmentjük. Őt az

ÚR egészen egyedien nevelte, és Kossuth nem ismerte el őt, s nem adta neki a hadügyminisztériumot. Nagy ember Kossuth – de úgy tűnik, gyenge jellem! hogy senkinek ne okozzon fájdalmat, sokaknak okoz, és elárulja a hazát, amelyet ő emelt fel. („Magyarország, Veled az Isten!” 217.)

1849.júl.13.: Görgey a Kossuthal folytatott utolsó megbeszélésén az előbbi azt mondta: "Meg fogjuk verni a németeket, az oroszokat is megverjük, de nem tehetjük ezt folyton, és én nem akarok más hazát, és nem lesz hazám, ha népeimet legyőzik" ... („Magyarország, Veled az Isten!” 220-221.)

1849.aug.6.: Ilyen mélyen bánatos, mint ma, még sohasem voltam magyar ügyeinket illetően. A mi bátor, szellemes Kossuthunk és az övéi. Az övéi mind, ha nem is vér szerinti, de szellemi rokonai, hasonló lelkek és jellemnagyságok! – hol? hol? („Magyarország, Veled az Isten!” 224.)

1849.szept.24.: Kossuth által fellelkesítve! a nemzet! micsoda ötlet! Kossuth a kifejezés, a hang és a nemzet nyelve, ő ehhez a szót tehetségesen, elhivatottan Istentől kapta. („Magyarország, Veled az Isten!” 229.)

1849.szept.25.: Az emberek most azt akarják, amit Kossuth akart! túl késő! Az emberiség becsületére nem tudom elhinni, hogy Görgey áruló volt és feláldozta a bajtársait – sokkal inkább azt, hogy ő volt a diplomácia undorító cselekedeteinek áldozata. („Magyarország, Veled az Isten!” 229.)

1849.okt.28.: A rabság túl sokáig tartott – az erő ellankadt, és csak egyesekben lángol fel. Egy prófétai hang – '48 októberéből. Ugyanezt mondta Pesten a minisztériumváltás idején: Posa márki Carlosnak is: “Merész játékot játszottam, elvesztettem neked hazám, és magamnak!” K[ossuth]. („Magyarország, Veled az Isten!” 232.)

1849.nov.26.: A szultán bairami ajándékát, a 24.000 piaszttert Kossuthnak nem kellett volna szétoztania, hanem egy összegben hagynia, az tovább tartott volna. Éppen az a nagyszerű minden egyesülésben, és az a hátránya minden szétforgácsoltságnak, hogy az ember tovább ér. („Magyarország, Veled az Isten!” 238.)

1849.dec.20.: Kossuthnak Londonba, egy barátjához írott levele elszomorító és mutatja, hogy eltávolodott eszményeitől! Álláspontok. Magasság. Agitációja valóban úgy néz ki, mint egy kísérlet, próba arra vonatkozóan, meddig lehet eljutni. A véres drámának szinte mindegyik hőse százalmasan néz ki – nagyok és egyúttal nyomorultak! („Magyarország, Veled az Isten!” 241-242.)

1850.jan.1: Elmúlt a végzetes, véres év! Fájdalom, csalódás, bánat! Kossuthot bírálják – de a legdurvább eszközöket találták meg hozzá; Isten a lelkébe ültette bele, felvértezte vele a szellemét! Számíthatott vajon árulásra, gyermekies lelkében? hogy a bűnbocsánat ideje még nem múlt el! ...Az államadósság átvételének megtagadásakor, a 3 minisztérium feladásakor felkiáltottam: Posa márkí! Carlos-Kossuth, Magyarország: "Merész játszmát játszottam, elvesztettem neked és magamnak!" és sajnos! a leghallatlanabb erőfeszítések után – így van ez; a nagy játszma elveszett, de egy egész nemzetet vállalni, ennyi családi boldogságot! (KN J 30/11.)

1850.jan.13.: Egy ládára való érme érkezett Pestre Kossuth és Bem képevel és szép feiratokkal. [Az érmék szövege:] „Harcban egyesülve Magyarország szent szabadságáért, 1849. Kossuth Lajos és Bem József.” – A dicsőség hervadhatatlan babérkoszorúját köti kettőtöknek a történelem. – „Kossuth Lajos született 1802. április 27-én - Isten óvd Magyarországot 1849.” (KN J 30/14. Az érmék rajza: a hátsó borító belső oldalán)

1850.febr.26.: A fekete-sárgák lehetnek akármilyen beképzettek a győzelmeikre, mégis csak a brutális erőszak az, ami győzött jobbik önmaguk felett: a szellem, a kedély, az igazság, Isten felett. Sokan úgy hiszik, ha Kossuth megkímélte volna a kapitalistákat – ha nem

adóztatta volna meg őket, akkor támogatták volna. Félelmükben az erőszakhoz fordultak, és a nyers erő, a szuronyok győztek! (KN J 30/19.)

1850.febr.27.: Egész életvitelünk azt mutatta, hogy Josephine és én hivatottak voltunk arra, hogy hazánkban a nevelést előmozdítsuk... Ha Kossuth még 20 év időt hagyott volna; Petőfi és Vasvári és ő, és még néhányan túlságosan türelmetlenek voltak, túl kevés belátással. Most, hogy leléptem a színről, sokat gondolok az ellenzőimre: Térznek mégis igaza volt – a nevelés a nagy szó, amely minden rejtélyt megold. (KN J 30/19.)

1850.márc.25.: Stullert, Kossuth titkárát szabadon engedték; azt mondják, hogy tud valamit a koronáról, vagy egyáltalán sokat vallott. (KN J 30/24.)

1850.máj.26.: Ma reggel 4 órakor a Kossuth-gyermekek a Dunán Kis-Ázsiába a szüleikhez [indultak]. Nemeseink közül hatvankilencen Brussában tartózkodnak. Az ottani keresztény lakosságra kiszámíthatatlan hatással lesznek – viszont a mi intelligenciánk színe-java azonban megsemmisült. A sorozás, börtön, halál és száműzetés mindent elnyelt! 69 fő Brussában, a többi besorozták a török ezrekbe. (KN J 30/30.p.)

1850.júl.6.: ... A fekete-sárga tisztekről szóló anekdota, akik felismerték, hogy Kossuthot Isten lelkesítette és képesítette arra, hogy nagyot alkosson. Ő csupán a nemzet szája volt, miért haragudjunk rá? (KN J 30/34.)

1850.júl.28.: Még sohasem volt Magyarország oly nagy Európában, mint jelen pillanatban – írta Kossuth Ázsiából... (KN J 30/35.)

1850.aug.6.: Kossuthnak vettek egy házat és berendezték neki lakásnak – Amerikában rögtön átvehet egy vidéki uradalmat... (KN J 30/37.)

1850.aug.9.(Tokaj): A gyűlöletet különösen az iskolákban táplálják bele a gyermekekbe, pl.: Kossuth vagy Ferenc József... (KN J 30/38.)

- 1850.aug.20.(Tokaj): A gírendisták erényeikkel sokat rontottak a forradalmon – akárcsak Kossuth; ő is gírendista... (KN J 30/41.)
- 1851.ápr.5-7.: Kossuth levele; reméli, visszajöhet, azután lesz idő híressé válni, most csak arról kell gondoskodni, hogy hőseink ne haljanak éhen, vagy ne pusztuljanak el és árulóvá ne váljanak szükségből. Nemcsak a foglyok jobb élelmezéséért, ruházataért, hanem azért [is, hogy] a kijövők is kapnak útiköltséget és útlevelet... (KN J 30/73.)
- 1851.júl.4.: ... Kossuth [egyeseeknek] gazember – másoknak: angyal. Ő alapjában véve nem volt más, mint a nemzet hangja; forradalomra nem is gondolt, ugyanúgy, ahogy mások sem... (KN J 30/85.)
- 1852.ápr.24.: Harminchárom személy megy K[ossuth anyjával] Brüsszelbe és Londonba... (KN J 31/5.)
- 1852.ápr.28.: K[ossuth anyja] egy ivópoharat küldött nekem ajándékba, nagyon szép; de a gondolat – azután a szó – nekem kedvesebb lett volna tőle egy sor írás. (KN J 31/5.)

KOSSUTH LAJOSSAL KAPCSOLATOS RÉSZLETEK TELEKI BLANKA PERANYAGÁBÓL

*[Teleki Blanka haditörvénytudományi perének aktáit a bécsi
Staatsarchiv és több hazai levéltár, mindenekelőtt
a Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) és
az Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) őrzi.*

*Az iratok kisebb hányada kiadott; ezekből a Sáfrán Györgyi által
összeállított Teleki Blanka és köre (Bukarest, 1979) című
(a továbbiakban: Sáfrán i.m.) kötet alapján idézünk.]*

Országos Széchényi Könyvtár

Teleki Blanka és társai elkobzott levelezéséből (1850-1851)

1850. január 29. Pirna (Drezda mellett)

De Gérandóné Teleki Emma – Dombi Benjáminnak, a hosszú-
falvi uradalom intézőjének:

Kéri, hogy az otthon hagyott nagy mennyiségű Kossuth-bankót,
amikor Kossuth várhatóan Magyarországhoz közelít, próbálja meg
„sárgára színezní” [átváltani] ...

*[J. Bilko főhadbíró 1853. január 8-án kelt jelentéséből = OL Abszolútizmuskori iratok
D 45 (K.k. Militär- und Civil Gouvernement für Ungarn, Justiz Sect.) 1853:1/116.sz.]*

1850. aug. 14. Nemischl (Csehország)

Stackelberg Minona – Teleki Blankának:

Unokanővérét emlékezteti az együtt töltött pálfalvi estékre, közös olvasmányaikra, megemlítve „Rákóczyt, Kossuthot, a Komáromi utóhangokat” mint kedvenc indulóit, amelyeket a zongorán játszott [...] (Egy korábbi levelében arról ír, hogy Pálfalváról Pestre utaztában mindenütt azt tapasztalta, hogy az emberek ragaszkodással emlegetik Kossuthot.)

[I. Bilko főhadbíró 1853. január 8-án kelt jelentéséből = OL Abszolútizmus kori iratok D 45 (K.k. Militär- und Civil Gouvernement für Ungarn, Justiz Sect.) 1853:1/116.sz.]

1850. szeptember 27. Párizs

De Gérandoné Teleki Emma – Teleki Blankának

„[...] az olaszok mindenütt jóindulatúak. Kossuthnak kivilágítással és zászlókkal kedveskednek...”

(Az 1853. május 25-én kelt vádiratból idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 59. p.)

1850. október 28. Pálfalva (Szatmár vármegye)

Teleki Blanka – De Gérandoné Teleki Emmának:

Miután említi, hogy Kossuth édesanyja írt, e szavakkal kezdi levelét: "Pannónia nem felejtí el halottait, azok tovább élnek mint vádlók."

(Az 1853. május 25-én kelt vádiratból idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 59. p.)

1850. december 20. Szlatina (Szatmár vármegye)

Lővei Klára – Teleki Blankának:

„Schlessingenben olyan tényeket találtam pártunk igazságának bizonyítására, amelyek Kossuthot dicsőítik, Görgeyt viszont a porba rántják...”

(Az 1853. május 25-én kelt vádiratból idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 64. p.)

1851. január 13. Szlatina (Szatmár vármegye)

Sztojka Júlia – a Teleki Blanka szolgálatában álló Erdélyi Erzsinek:

Azt hallotta, a Heves megyeiek az adófizetéssel leálltak, mert elterjedt a hír, hogy tavasszal jön Kossuth... „Úgy várják őt, mint a zsidók a Messiást.”

[I. Bilko főhadbíró 1853. január 8-án kelt jelentéséből = OL Abszolútizmuskori iratok D 45 (K.k. Militär- und Civil Gouvernement für Ungarn, Justiz Sect.) 1853:1/116.sz.]

1851. január 26. Párizs

De Gérandoné Teleki Emma – Teleki Blankának:

"Számíthatsz rá, hogy mindent elkövetek a megbeszélt vállalkozás sikeréért... Én sok magyarral kötök itt ismeretséget, és azok mind segíteni akarnak stb. A számkivetetteknek van egy jótevőjük, aki Pagettal Angliában összeköttetésben áll; ő az újra megjelenő Standfortnál érdekelt stb. Mindezt a Kati-[Kossuth] kapcsolat révén tudom stb. Ha ő elutazik, ne vedd el bátorságod, egy pillanat mindent megváltoztathat, ez az általános vélemény" stb.

(Az 1853. május 25-én kelt vádiratból idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 58. p.)

Országos Széchényi Könyvtár

1851. március 5. Pálfalva (Szatmár vármegye)

Teleki Blanka – Lövei Klárának:

Tudatja Klárával, hogy húga, Emma „a párizsi menekültekkel állandó érintkezésben áll, hogy Teleki László beadványt nyújtott be a magyar emigránsok nevében a francia és angol kormányoknak Magyarország németté szervezése ellen, hogy Irányi Brüsszelből vár híreket, hogy Pulszky és Vukovics gyakran látogatják meg Kossuthot, és hogy Teleki a hazáért harcol.”

(Az 1853. május 25-én kelt vádiratból idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 63. p.)

1851. március 25. Pálfalva (Szatmár vármegye)

Teleki Blanka – De Gérandoné Teleki Emmának:

„A mellékelt eredeti példány szerint vegytintával a következőket írta: A londoni bankett nagy feltűnést keltett, mindenki remél, a kormányzat riadt [...]

Itt hat hónap óta a hangulat nagyon biztatónak látszik, az oláhok Kossuth után sóhajtoznak stb., még az özönvíz előtti mamutok is azt mondják: Nem szerettem eddig a köztársaságot, de most már nem bánom, ha kapunk is egyet... Írd meg, mit tudsz Kossuthról, mert az utóbbi időben leveleket fogtak el tőle. Itt a nép körében nevét kegyelettel emlegetik és bíznak benne..."

(Az 1853. május 25-én kelt vádiratból idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 60-61. p.)

A Vádirat további részletei (1853. máj.25.)

Teleki Blanka „gyűjtötte nemcsak a forradalmi kormány minden kiadványát, Kossuth és a többi felkelő vezetők beszédeit, leveleit, beszélgetéseit és imádságait, hanem mindenféle sokszorosított újságot, röpiratot, éneket és egyebeket, melyeket mint szentségeket őrzött [...]

Minden támpont hiányzik arra vonatkozóan, hogy Teleki Blanka testvérével, De Gérando Emmával vagy másvalakivel tárgyalt volna forradalom szervezéséről Magyarországon, vagy hogy külföldi emigránsokkal írásbeli összeköttetésben állt volna. Azonban ebben a vonatkozásban fennforognak a két testvér kölcsönös közlései: híres szabadságharcos férfiakkal kötött ismeretségeikről, továbbá Kossuth mindenkori tartózkodási helyéről és fogadtatásáról a különböző nemzeteknél... Azonkívül biztonsággal megállapítható, hogy a két testvér ezeket a híreket, sőt olyan jövődöléseket is, melyek lázadást helyeznek kilátásba Magyarországon, örömmel foga-

dott, számított rá, utat és módot keresett felkutatásukra, s főként: biztosan számított Kossuthnak mint a forradalom vezérének Magyarországon való új megjelenésére, ami abból is látható, hogy nagy összegű, úgynevezett Kossuth-bankót tartalékolt erre az időre.

Ennek a törvénytelen pénznek felhasználásáról tárgyaltak, mikor 1850. január végén híre járt, hogy ez a hazaáruló [Kossuth] Bem oldalán a törökök segítségével Magyarország határai ellen vonul. Teleki Blanka grófnő letartóztatásakor nemcsak 770 forint értékű ilyen bankót találtak holmija között, de feltehetőleg a török nyelvet is ebben a reményben tanulta. Fennforog az a tény is, hogy nevezett tudomással bírt a Kossuth és társai vezérlete alatt létrejött londoni Comitée-ről, mely a fennálló államforma megdöntésére és Magyarország függetlenítésére irányult és mindenfajta erőszakos felkelésre előkészült [...]

Teleki Blanka részt vett a debreceni országgyűlés ülésein - az 1849. április 14-i convent-határozat alkalmával is! -, melyekre a belépőjegyek szolgálnak bizonyítékul [...]

Végül is, hogy milyen elvetemült módon akarták a gyerekeket politikailag elrontani, eltölteni őket gyűlölettel Ausztria ellen és imádattal Kossuth iránt, bizonyítja De Gérando Emma *Magyarország története* című műve, melyet 1850. március 31-én küldött el nővérének azzal a célzattal, hogy a gyerekek ezen keresztül Katit, azaz Kossuthot és mindent, ami tőle származik, megismerjék, és hogy szinte észrevétlenül megszerezessék. [...] A forradalom leverése óta állandóan számítottak Kossuthnak Törökországból való betörésére, így tehát kellett hogy ismerjék annak törekvéseit [...] Ismerték a londoni bizottság minden trón erőszakos megdöntésére és szociáldemokrata köztársaság felállítására irányuló célkitűzéseit. Tudták azt, hogy Kossuth és több magyar menekült ennek a felségsértő klubnak tagjai; tudomásuk volt ennek a klubnak 1851. február 24-én Londonban tartott bankettjéről és az ott hangoztatott célkitűzésekről...”

(Az 1853. május 25-én kelt vádiratból idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 59. p.)]

Teleki Blanka kiegészítő megjegyzései
a korábbi tanúvallomásaihoz (1853. máj. 13-25.)

„[...] Éppen így, szívésségből, Vasváry felszólítására készítettem el a zászlót, amelyre ő pénzt adott, és én ahhoz csak a hiányzó 168 Ft-tal járultam hozzá, mivel Vasváry távol volt, és így nem tudta azt ideadni. Én az egész ceremóniához csak a Vasváry iránti személyes barátságból csatlakoztam, és akkor is zászlóanya lettem volna, ha ő a zászlót Kossuth ellen szenteltette volna fel.”

(Idézi: Sáfrán i.m. Bukarest, 1979. 59. p.)]

A bűnrészességgel vádolt Zákány József
vallomásából (1853. dec.22. – 1854. jan.10.)

[Nevezett többedmagával (Brunsztat Teréz, a Sztojka nővérek stb.) azon személyek közé tartozott, akik ügyében a vizsgálat Teleki Blanka és Lövei Klára elítélése után tovább folytatódott, vádemelésre azonban – bizonyítékok híján –
már nem került sor.]

„Nevem Zákány József, Magyarországon, a Bihar megyei Derecskén születtem, 35 éves vagyok, református vallású, nőtlen, a Szatmár megyei Aranyosmeggyesen lakom és ott az uradalom társulajdonosainak (báró Wesselényi Ferenc, Karacsay bárónő, Teleki Sámuel gróf és Radák báró) ügyésze vagyok [...]

Az 1849-es év augusztusának végén, vagyis a forradalom befejezése után nagybátyámnál, a debreceni Zákány József professzornál voltam látogatóban, épp akkor, amikor az orosz csapatok visszafelé masírozva elérték Debrecent. Éjjel, úgy 9 óra tájban Teleki Blanka grófnő a társalkodónőjével, Lövei Klárával és úgy hiszem, a kocsisa sürgősen bebocsátást kért[...] Innen datálódik a vele való ismeretségem [...]

Amikor Pálfalván tartózkodott, ha nem is sokszor, de több alkalommal meglátogattam őt, mivel én a könyvolvasás szenvedélyes barátja vagyok, és mert tudtam, hogy Hosszúfalván van a családi könyvtár[uk], évégett gyakran elmentem Pálfalvára, hogy a grófnőtől könyvet kérjek, vagy hogy a kölcsönadottat visszavigyem.

Látogatásomkor köztem, valamint Teleki Blanka grófnő és Lövei Klára között gyakran támadt beszélgetés a lezajlott magyar forradalomról, és ehelyütt nem hallgathatom el, hogy a grófnő, Löveihez hasonlóan mint egy szentet, az égis magasztalták Kossuthot, aki, mint mondták, feláldozta magát a világszabadságért.

Lehetséges, hogy ők a kormány intézkedései ellen nyilatkoztak, de ami engem illet, én ezt nőszemélyek üres beszédének tartottam, és a grófnőnek egyenesen megmondtam, hogy Kossuth éppen úgy, mint ők, egy idealista, aki az ország viszonyaira nem vetett gyakorlati pillantást.

Ezért Teleki Blanka engem jezsuitának nevezett, hozzátéve, hogy ő az eszméiért eredményt várt, az én erőszakos jezsuitás térítgetéseim azonban remélhetőleg sikertelenek lesznek. Eme kijelentései ellenére sohasem feltételeztem, hogy Teleki Blanka grófnő valamiféle forradalmi alapelveket követ és hogy azokat megpróbálja megvalósítani [...]

A két anekdotát (Kossuth-képek a kozákok kezében és egy szegény asszony ablakában) valóban elmeséltem a grófnőnek, de teljesen másként. Rögtön a levert forradalom után történt, akkoriban, amikor először bemutattak a grófnőnek[...] Nem sokkal azelőtt három kozák ment a szállására az úgynevezett erődbe (ez egy öreg épület Aranyosmeggyesen), akikkel az urasági istállómester tudott beszélni, és ez a három kozák azt mondta neki, hogy Kossuth jó ember, a népet igazán kedveli és azt boldoggá akarta tenni. E beszélgetés során a kozákok egyike a ruhájából egy képet vett elő, és megcsókolta, ez ugyanis a Kossuthé volt. Ezt az elbeszélést hünen megismételtem a grófnőnek, ahogyan én azt Zágoni gazdasági hi-

vatalnoktól hallottam, ő pedig Fekete istálló mestertől, aki már meghalt.

Az én elbeszélésemben a legkisebb említés sem történt a 600 Kossuth-képről, amelyet állítólag a kozákok találtak és egymás között szétosztottak, és az elbeszélésnek a körítése, amit a grófnő ezekkel a képekkel kapcsolatban feljegyzett – “Vigyétek a szabadság magvát a ti sivár (vad) országotokba!” – nyilván csak magától a grófnőtől eredhet.

Ami a második anekdotát illeti, egyik nap Szatmárban voltam, és akkoriban terjedt el a babonás hit, miszerint egy szegény asszony ablakában láthatóvá vált egy kép, amelyben egyesek a Szűzanyát, mások Krisztust, és megint mások Kossuthot vélték felismerni. Ezt beszéltek a városban, és állítólag a püspök két papját küldte oda, hogy győződjenek meg arról, miről van szó. Én csak arról értesültem, hogy a reggeli napnál, ha a sugarak ferdén esnek az ablakra, egy képhez hasonló látvány tűnik elő; erről én személyesen nem győződtem meg.

Szatmárról visszafelé Pálfalván át jöttem, a grófnő megkérdezte, mi újság, akkor meséltem el neki e közbeszédet, anélkül, hogy annak tárgyát illetően bármiféle mellékes gondolatom lett volna. A grófnő azonban ezt másként jegyezte fel, mégpedig úgy, hogy a püspök az említett képet a templomba vitette, ami a grófnő kitalációja.

Én ezt 1850 májusában beszéltem el neki, ő azonban a két elbeszélést úgy jegyezte fel, mintha ezeket egyszerre hallotta volna tőlem, ami nem igaz, mivel a két elbeszélés közti időköz igen jelentős.

[Kihallgatási jegyzőkönyv = HL Abszolútizmuskori levéltár, a pesti haditörvényszék iratai (72.cs.) 1853-7/59. 127-171. lap]

DE GÉRANDÓNÉ TELEKI EMMA

KOSSUTH LAJOS MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓJA
MENEKÜLÉSE ÉS FOGADTATÁSA KÜLFÖLDÖN

[De Gérandóné Teleki Emma: *Antonina és Attila* könyve
(Írta: Anyjok). 2. köt. Párizs, 1854. (289-303.p.)]

Miután Görgei gyáva árulása véget vetett volna 1848 és 1849-diki szabadságharcunknak, Kossuth Orsovában állapodott meg, hol a' Wisoczkitól vezetett lengyelek és az olasz legio által védette az utat, melyen a' magyar menekülők Törökországba átkeltek. Mehadiánál seregünk más vitéz maradványa addig küzdött hússzoros osztrák erővel, míg az Orsovánál őrködő lengyel és olasz hív bajtársak is Serviába [Szerbiába, a szerk.] menekülhettek aztán minden golyóikat rálövéldözvén ellenükre, küzdve vonulának ők is Orsovába. Az itt összegyűlt magyar menekülők, Kossuthal együtt, augusztus 18-kán fogadtattak be a' török-orsovai veszteglőházba, miután a' haza édes földjétől könnyezve elváltak volna. Kossuth letérdelvén a' Dunaparton buzgón megcsókolta a' haza szent földjét és kéré az Istent: könyörüljön e' vértől ázott hazán, és adjon neki mielőbbi feltámadást.

Kevéssel azután, török kíséret mellett Vindinbe [Vidin, a szerk.] (Bolgárország fővárosa, Sia basa kormányzó lakhelye) érkezett, hol török oltalom alatt 5000nyi magyar, köztök Bem, Dembinski, és Kossuth is, táborba szállott.

A' muszka régóta hatalmaskodik Törökországban, most is követelte az osztrákkal együtt a' magyar menekültek általadását és a' muszka követ cselszövényei által kivívé, hogy a' gyenge diván (kormánytanács) az általadást elhatározta, melynek végrehajtása ellen a' magyar ügyet pártfogoló török kormány más módot nem talált fel, csak hogy a' magyar menekültek a' török vallást elfogadják. Így lettek Bem és több magyar tábornokok és tisztek törökké. Ezen eszköznél még hatalmasabb vala az angol és francia követ, Stratford Canning és Aupik tábornok eljárása, mert ők visszavétették a' török császár Abdul Medjiddel az általadási oklevelet, és ez újra biztosítá a' magyar menekülteket, hogy becsületszava lekötése mellett birodalmában védelemre számolhatnak. Ekkor a' muszka megtámadással fenyegeté a' törököt, de az angol követ azonnal elzárá a' Dardanellák tengerszorosát angol hajósereggel, a' francia hajósereg is indult a' muszka ellen, és a' törökök mintegy 200000-en egyesültek Konstantinápoly körül, és így a' muszkanak hadi szándéka füstbe menván a' magyar menekültek Törökországban biztos menhelyet találtak.

Néhány havi mulatás után menekült hazánkfiak Vidinből Sumlába vitettek, mely útra a' vidini kormányzó igen szép kocsit ajándékozott Kossuthnak és ajándéka viszonzásául gyönyörű hazai régiséget, t. i. gyémántos arany sarkantyút kapott Kossuthtól.

Sumlai útjuk Plevnán vivé keresztül a' menekült magyarokat, mely bolgár városocskán 140 évvel ezelőtt a' menekült Rákóczi Ferenc és kísérete is keresztül vonult. A' Balkán hegy éjszaki ágán levő Sumlában néhány hónapig mulattak a' magyar és lengyel menekültek és ott a' török parancsnoktól sok sanyargatást szenvedtek. Ezen időtájban adta meg magát Komárom és a' szabadság ezen utolsó védbástyája eleste után az osztrák és muszka udvar újból követelte a' töröktől a' menekültek átadását. A' török császár, kit az angol és francia hajóseregnek bátorítottak, követeléseik megvetésével, csak abban egyezett meg e' két hatalmassággal, hogy a' magyar és lengyel főnököket Kis-Ázsiába általszállíttatja, a' közvitézeket pedig kívánságuk szerint útlevéllal ellátja. Ezen egyezésnél fogva szállíttatott Kossuth 60ad magával február 15kén 1850-ben az ázsiai török birodalom Kutahieh [Kütahya, a szerk.] nevű városába, a' török valláshoz általállott Bem pedig 30ad magával Syrianak Álep [Aleppo] nevű városába, hol néhány havi mulatás után, a' jó ügy nagy kárára, hirtelen kimúlt. [...] Kossuthnak jobban kedvezett a' szerencse,

mert őt, mintegy év leforgása után amerikai hajó, a' Mississippi kiszabadítá fogságából, és győzelmesen átszállítá Európába.

Mikor a' nagy száműzött Marseille-ben kikötött, táviró útján engedelmet kért a' francia kormánytól, hogy neje és gyermekeivel együtt Frankhonon keresztül utazhassék Angliába, de az akkori szűkkeblű francia kormány, mely csak címére nézve volt köztársasági, megtagadá neki az átkelést, mi miatt hajón folytatta útját.

Mind e' mellett nem távozott el Kossuth Marseille-ből a' nélkül, hogy a' nagylelkű francia nemzet részvéte dicső emlékét ne vigye el magával. Egy francia munkás látván, hogy nemzete a' nagy száműzötteli közlekedéstől el van tiltva, a' hánykódó habokba ugrott, és a' Mississippihez úszván megfogta Kossuth kezét. *"Fogadd a' francia nép szíves kézszorítását"* - mondá -, *elzárnak bennünket tőled, ki a' szabadságot képviseled, de imé, egyesülünk veled, semmi sem akadályozhatja azt, ki elszánt akarattal bír!"* E' közember szép szavai a' francia nép által emlékpénzre verettek Párisban Kossuth számára, és a' nagy menekült jelszavává váltak. Kossuth Lajos pedig ily gyönyörű levélben köszönte meg a' Marseille-ieknek szíves fogadásukat:

Kossuth Lajosnak a' marseille-i néphez intézett levele:

Országos Széchényi Könyvtár

"Hazafiak!

A' francia kormány megtagadván tőlem azon engedelmet, hogy Frankhonon keresztül utazzam, Marseille városa népsége rokonszenvét oly módon jelenté ki előttem, mely a' francia nagyság örökös kútforrásának, t.i. népe ösztönszerű nemes érzeteinek újra bizonyosságul szolgál. Rokonszenvének e' nyugodt, elhatározott és férfias nyilatkozása olyan, mint a' természetben uralkodó mély csend, mely a zivatart előzi meg.

Hallám, mikép vegyült nevem a' Marseillaise buzdító hangjaival és a' köztársaság éljeneztetésével. Nincs ennél törvényesebb éljeneztetése e' nemzetnek, ki szabadságot annyi vértanúi vérével vásárolá meg.

A' szabadságszeretetet és a szabadságérti szenvedés csak kötelesség, de a' dicsőségek dicsősége az, ha a' francia nép vélekedésében eggyé válunk a' szabadság' elvével.

Nem vadászom a' dicsőséget, de ezen dicsőséget elfogadom, hogy megérdemelhessem.

Elfogadom, mint a' francia nép testvérsége és minden népek iránti kölcsönös köteleztetése zálogát; elfogadom, mint szeretett hazám üdvözlését.

Titeket, francziákat, köztársaság polgárait, illeti ez üdvözlés tisztelete és minket, magyarokat azon kötelessé, hogy megérdemeljük.

Meg fogjuk érdemelni!

Nemzetem megértendi felhívástokat és vitézül megfelelőend annak, mint illik ahhoz, ki büszkélkedik, hogy a' francia nép testvérnek nevezi.

Csak ezen köszönetet ajánlhatjuk a' marseille-i népnek, csak az felel meg azon elfogadásnak, mellyel nem engem, de nemzetemet dicsőíté és nemzetemnek nem annyira múltját, mint jövőjét!

Ne említsük hát többé a' francia köztársaság kormánya tilalmát, hogy határán keresztül utazzam, tudom, hogy a' francia nép nem részesül tetteiben.

Tegnap este testvéreitek (inkább testvéreink) egyike, marseille-i munkás – oh, tudom nevét, és el nem felejttem – a' hideg daczára amerikai fregátunkhoz úszott, hogy kezemet megszoríthassa. Buzgón és megilletve viszonzám kézszorítását és szemére hányám vakmerőségét: "Mikép tehettem volna másként – válaszoló – meg akarám illetni kezét; nem kaphattam csolnakot, a' vízbe ugrottam; és imé itt vagyok. Aka-dályozhatja-a azt valami, ki igazán akar?"

Meghajlottam e' nemes szavak előtt!

Szabadságszeretet, kötelesség- és testvérségérzet már lelkesített, mikor Marseille-be jöttem; de Marseille-ben tanultam e' jelszót: nincs akadály, ha akarunk.

Elfogadom e' szavakat jelszavamul.

Éljen a' köztársaság!

Üdvözet és testvérség.

Kossuth Lajos

*(Marseille-i révszél az egyesült államalak Mississippi fregátján
Sep. 29-kén 1851ben.)*

A' francia nép-egyesület rokonszenvének még más szép jelét adá Kossuthnak: Nehány nappal ennek londonbani megérkezése és fényes elfogadtatása után, két tagja a' párisi alkotmány barátai című népegyesületnek átevezte a' Calais-i szoroson és e' következő lelkes felírással tisztelé meg Magyarország volt kormányzóját.

A' párisi alkotmánybarátok Kossuth Lajoshoz intézett felírása[:]

Országos Széchényi Könyvtár

Két évvel ezelőtt, midőn Lengyelország kivégzői Magyarország határain is átkeltek, a' szabadság barátai világszerte egyesíték szavokat, hogy minden szabad haza veszedelmét kijelentsék:

"Hazánk, minden szabad haza veszedelemben van!"

De Frank- és Némethon önviszályaikkal elfoglalva nem hallák e' felhívást és Európa elővédje megsegítetlen elesett!

Komor előérzeteink még sem teljesültek mindenben: Az isteni gondviselés megmentett téged, hős nemzet képviselője; megsegített, hogy nemzedet szent lobogóját átvihessed idegen földre azt egykor a' felszabadult Duna mentén kiterjesztendő!

Megfosztának bennünket azon örömtől, hogy köztünk üdvözöljünk, azon Párisban, mely minden dicsőséget felszentel.

A' nemzet harczias lelke érintésed által igen hatalmasan riadt volna fel!

Ilyen vendég nagy serkentője lett volna mind annak, mit önzés és anyagi jólét vágya negyven év óta kebelünkben elfojtani igyekeznek nagy elődeink nemes hagyományát, az áldozatkészség' és elszántság' ihleteit, az' [17]92diki hajdani erényt.

De talán igazok volt azoknak, kik kizártak téged határukból!

Azon férfi, ki a hajdani ékesszólás csodáit megújította, mely seregeket teremtett.

Azon férfi, ki csak két birodalom egyesülése által veretethetett le.

Azon férfi igen nagy volt, hogy kisszerűségünk és nyomorúságunk tamúja legyen.

Pirulva mutattuk volna meg neki, miként kívánják Frankhont megsemmisíteni. Jobb, hogy várjon!

Mikor Frankhon visszanyerendi önerejét és rendeltetése teljes öntudatát, mikor nemcsak száműzöttek menhelye, hanem szabadulás eszköze lesz.

Akkor Frankhon visszahívandja.

Nem istenhozzádot mondott neked népünk, mikor hajódon üdvözölt, hanem viszontlátásra hívott meg! [...]

Semmi sem akadályoztathatja Frankhon felébredését, valamint a' népek felszabadulását [...]

A' különvált nemzetek meggyőzettek.

Az egyesült nemzetek győzni fognak.

Semmi sem gátolhatja azt, ki igazán akar

Frankhon - Európa akarandának.

Csak az Isten tudja az órát, de órája eljön.

*Viszontlátunk téged Kossuth!
Éljen a' népi köztársaság!
Éljen a' népek szent egyesülése!!!"*

Nagy illetődéssel fogadá Kossuth a' francia nép rokonszenvének e' szép jelét.

"Elnyomott testvéreim nevében - mondá a' felírást általad küldötteknek -, és a' két nemzet kölcsönös köteleztetés e zálogául fogadom és köszönöm e' szép szavakat. Frankhon - folytatá - nem csak a' népszabadság első szülöttje Európában, hanem minden szabadságra törekedő népnek szükséges szövetségese, azon csillagzat, mely felé fordulnak mindenkor az elnyomottak szemei és szívei.

Sőt mikor e' fénycsillag homályba borul is, még akkor sem csökken benne helyezett hitünk; biztosan reményljük, hogy újra fényleni fog jövő jobb kor felé vezető úton. - Frankhon Európa szíve. - Ha meg sem felelt még minden reménynek, fel fog kelni újból ígéreteit teljesítendő, mikor köztársasági elvei, melyek most nála még csak elméletileg léteznek, valósággá válandanak. Frankhon a' szabadság szükséges támasza, valamint Muszkaország a' kényuraságé."

Nem csak szóval, de írásban is köszöné meg Kossuth a' francia nemzetnek iránta és ügye iránt mutatott rokonszenvét, és feleletét általad a' párisi népegyesület követéinek.

Angolhonban nem kevésbé buzgón jelenté ki a' nép a' magyar szabadsághős iránti rokonszenvét.

Kossuth Marseille-ből Gibraltárba evezett és ott kiszállott a' Mississippiből, mely egyenesen Amerikába visszatért. (Gibraltár megvíhatatlan erősség, Földközi-tenger kulcsa, Spanyolhon Andalusia nevű tartományához tartozott. 1704 óta az angolok birtoka.) Kilencz napi mulatás után Madrid nevű angol gőzhajó átszállítá Kossuthot és családját Gib-

raltárból Angliába, hol October 23kán Southampton [...] városban szállott partra. Megérkezése napján teménytelen népség lepé el reggel óta a' kikötőhelyet és valahányszor gőzhajót pillantott meg, az érkezők elébe tódult, remélvén, hogy Kossuthot üdvözölheti. Végre a' Madrid közeledése jeleltetett és a' város bírāja, magyar rózsát tűzvéen mellére, azonnal csolnakba szállott, hogy Kossuthot elfogadja, kit a' kikötő valamennyi hajója ünnepélyesen üdvözölt. Ekkor a' tömeg, melyben sok magyar is, összerontván a' felállított sorompókat a' vízpartig közeledett és az érkező vendéget zajos örömmel üdvözölte. Ezer meg ezer kar emelkedett a' Kossuth ölelésére, annyira hogy csak élete koczkáztatásával szállhatott ki hajójából és ülhetett fel a' számára készen álló pompás kocsiba. Minden szem könnybe lábadt, és soha Southampton városa ily jelenetek tanúja nem volt.

Végre indulhatott a' díszmenet. Gazdagon felhámozott gyönyörű négy ló húzá Kossuth és családja kocsiját, mely számtalan magyar zászlóval és Magyarország címerével vala ékesítve. Induláskor a' kocsit megelőző számos hangászkar víg dalokat harsogott és előttök magyar zászlók tengere lobogott. Kossuth fennállva köszöntött a' számos üdvözlőnek, kik közül gazdag és szegény egyforma lelkesedést tanúsított. Minden utcán, ablakban, erkélyen, házfedélen ezer meg ezer kalap és kendőt lebegtetett a' nézők sokasága. Végre megérkezett a' kocsi és kísérete a' bírói lakhoz, hol a' vendégek úgyszólván földet nem érve, de a' tömeg karjain szállítottak le kocsijokból. A' bírói szálláson hazánkfiai körülvevék Kossuthot és elragadtatva üdvözlék. Számtalan mindkét nemű angol mutatta be magát hősnöknek, és a' nép az alatt türelmetlenül várta kedvencze erkélyeni megjelenését. Alig mutatkozott, új éljenzések és új zene fogadák, és csak későre köszönheté meg szóval az angol nép iránta mutatott szívességét.

Mikor a' szónok elhallgatott, neje és gyermekei megjelenését is kívánta a' zajos sokaság, kiket hasonlóképp mennydörgő éljennel köszöntö.

A' nagy száműzött londonbani elfogadtatása nem kevésbé fényes volt, hol Október 30kán szónokolt a' városházban nagy tömeg jelenlétében. Itt is az utcák és házak, melyek alatt Kossuth kocsija elhaladott fulladásig tömve valának, mindenki látni akarván a' nagy hőst. Az angolok közül sokan magyar színű szalagot viselének melleiken, és sok helyt magyar zászlók ékesíték a' házakat. *Éljen Kossuth számos éveig!*

Vesszen Ausztria! Ilyen kiáltások kísérik mindenütt. Néha 6-7000 ember tódult körülötte és csak nagy bajjal haladhatott.

Midőn Londonban szállásából a' városházba vala menendő minden kérése ellenére roppant néptömeg kísérte kocsiját és elkábító éljekialításokkal tisztelék meg untalan; a' város némely részeiben, mint Szent Pál temploma előtt [...] még hathatósabbak levének ezen éljenzések. Kocsiját zászlókat vivő csapatok követék, ily felírásokkal: *Kossuth, szabadság, függetlenség.*

Mielőtt hazánkfia tengerentúli elfogadását is leírnók, említsük meg Angliában tett birminghami útját, hová October 11-kén [helyesen: november 11-én, a szerk.] utazott gőzkocsiban; (Birmingham Warwick grófságban, Angolhonnak legnagyobb ércgyárhelye, 250000 lakos.)

Ezen útjában Kossuth csak a' rendőrség segítségével juthatott a' gőzkocsihoz, annyira tolongának körülötte a' látására vágyódók, kik majd mind magyar színekben díszlettek. A' nők ily színű szalagokat viselének kalapjaikon és melleiken. Ezen utolsók közül sokan virágfüzerekkel tisztelék meg a' dicső vendéget, melyeket Kossuth nyájasan fogadott.

Megérkezvén a' városba Kossuth az előljárók kíséretében, számára készített kocsiába ült, melyet négy pompás almás szürke húzott, a' kocsisok skarlát ujjasokba valának öltöztetve és magyar színű szalagokat viselének. Pusztá szóval leírhatatlan, milyen nagy lelkesedést gerjesztett Kossuth megjelenése e' gyárhelyen. A' lakosság összessége kísérte nagyhírű látogatóját. A' díszmenetet hat ember vezeté, kik Anglia, Magyarország, Amerika, Török-, Olasz- és Lengyelország zászlóit vivék, a' hangszkar magyar symphoniákat húzott. Minden mesterség egyenként 50 ember által vala képviselve, és Kossuth kocsiját őrsereget képező 150 lovas vevé körül. Kossuth fennállva köszöntötte a' népet, mely zajos éljenezéssel tisztelék, és melyet lelkesedésében alig lehele visszatartóztatni, hogy közléről ne üdvözlje a' kedvelt hőst. Sok helyt nagy halmokban égének a' Times... lapjai, mely Kossuth ellen nyilatkozott volt, másutt lándzsán hordák a' gyűlölt lapot ily, nagy betűkkel írt felírással: *a' hazug Times* és a' nép nevetés és gúnyolódó rőfögéssel fejezé ki megalégedését.

Száz francia, kik e' czélra egyesülének, a' Kossuth kocsija mellett járanak és szép zászlót vivének ily magyar nyelven írt felírással: *Éljen Kossuth.* Kossuth örömmel nézé e magyar felírást.

Ezen ünnep oly nagyszerű volt, hogy népgyűlésekhez szokott emberek vallomása szerint alig tartatott azelőtt Angliában ehhez fogható ünnep, mivel ez alkalommal legalább is 500000 ember gyűlt egybe Birminghamban.

Kossuth mellbeli gyengeség miatt nem szólott ekkor maga a' nép-
hez, hanem gazdája, Geach úr köszöné meg a' tömegnek vendége iránt mutatott szívességét.

Manchestert, más gyárhelyet is bejár Kossuth Angliában, és hasonló elragadtatással fogadhatott ott is.

Ezen Angolhonban történt fényes elfogadást még feljűlmúlá az amerikaioknak Kossuth iránt mutatott buzgósága és lelkesedése. Itt ugyanis nagyszerű elfogadási ünnepélyeken kívül, hol lakomák alkalmával 5000 frankkal vásárolának meg egy helyet, tettelesen is tanusítá a' nép, mennyire pártfogolja a' magyar ügyet. Aláírások nyittattak, és egész tartományok népsége adakozza nagylelkűen hazánk felszabadulása elősegítésére. A' magyar ügy igazságában és közel győzelmében annyira bíztak az amerikaiak, hogy magyar bankjegyeket nyomattak, melyeken Kossuth vala leábrázolva és más oldalán a' szabadság nemtője, ki összetiporja az osztrák zsarnokot ily aláírással: *sic semper tyrannis*. Ezen bankjegyre az vala írva, hogy a' szabadság után egy évvel fog visszafizettetni. Az ily módon kölcsönözött és forgásban levő összeg némelyek szerint 100000 dollárra (egy dollár mintegy öt váltóforint), mások szerint még többre ment.

Kossuth 1851dik évi December 12kén érkezett meg Amerikába, és legelőbb New-York városában állapodott meg. Miután Staten Island szigetén levő veszteglő intézet orvosa házánál leszállott és ott néhány óranyi mulatása alatt több hozzá intézett felírára felelt volna, partra szállott és a' 31 tartomány nevében, magyar tűzér által elsütött 31 ágyúlövés jelenté a' népnek közeledését.

A' hatóságok nagyszerű készüléket tettek volt elfogadására. Minden irányba kiküldött követek értesíték a' falvak és mezővárosok lakóit, hogy érkezik Magyarország volt kormányzója. New-Yorkban minden nagy épületek gyönyörűen ki valának ékesítve: virágok, magyar színű redőzetek, zászlók, átlátszó képek lépék el a' paloták erkélyeit és homlokzatait. A' vendég szállására vezető úton több helyt gyönyörű diadalívek ragyogtak, magyar és amerikai színekben és némelyen Washington,

Lafayette és Kossuth szobrai valának felállítva. Mindenütt felírások lepék el a' falakat, valamint oly festmények, melyek a' hős élete jeleneteit ábrázolák.

Partra szállván, eget 's földet rendítő kiáltások fogadák az érkezőt: *Isten hozott Kossuth*[!] - hangzék minden felülről száz ezrek ajkairól. Nyolcz fogatú kocsija, melyben a' new-yorki városbíróval foglalt helyet, alig haladhatott a' tolongó népségnek közepette. A' kocsit kíséré a' new-yorki polgári katonaság, melyek közül Lafayette őrség névvel jelelt francia csapatok valának legkitűnőbbek, tartásuk és komoly harczias viseletök által. E polgárkatonaság különböző egyenruhája, a' dobok pergetése, az ezredek bandái által húzott hazafiúi zengzetek, még nevelék [!] a' köz elragadtatását. Az első kocsit több más kocsi követé, melyekben a' kormányzó neje és bajtársai valamint barátai foglalának helyet, a' menetet több társulatok és szervezetek tagjai követték. E' díszmenet New York városa legszebb utcáján, Broadway vonult keresztül, melynek hossza majd mértföldnyi [!] és szélessége mintegy 80 lábnyi. Az egész utca ezer színű zászlók tengerét képezé, melyek közé télizöld- és virágkoszorúk vegyültek. Az ablakokból lelkesedett hölgyek virágokat szórának magyar hőseinkre, kik hálájok kimutatásául zászlóikat lobogtaták, sőt néha buzgó örömlükben magyart is járanak. Kossuth fennállva köszöné meg az egyre növekedő éljenzéseket és nyájasan fogadá a' kocsijához közeledőket, kik hol költeményekkel, hol virágokkal tisztelék meg őt. Egy fejérben öltözködött és magyar színű övet viselő hölgy gyönyörű gyümölcscsel megtöltött kosarat adott által neki. A' nő rózsakoszorút tart kezében ily aranyos felírással: *Isten hozott Kossuth*[!]

"Nemes Kossuth - mondá az adományát általadó hölgy -, fogadd honunk e' gyümölcseit, bár szabadságát kivívott nemzedet rövid idő múlva más elnyomott népeknek is ily gyümölcsöket ajánlhatna[!]"

Midőn a' menet a' nagy vendég számára készített pompás szálláshoz közeledett, a' kormányzó leszállítatott kocsijából és tágas kertben, nagy márvány palota lépcsőin készített magyar színű mennyezet alá vezettetett, honnan szemlélé az előtte ezredenként elvonuló katonaságot. E' polgár vitézek tartása, pontos mozdulata, harczias bátor tekintete, valamint viseleti csinossága örömmel tölté el a száműzött hazánkfiát és meglepégedéstől dagadozó kebelével mondá: *"Boldog azon hon, melyet ily szabad polgárok védenek."* A' szemle után palotájába vonult Kossuth bajtársaival együtt.

E' fényes nap kezdetén az ágyútelep közelében is szemlét tartott Kossuth és akkor, négyszegbe állván a' katonaság, Merril őrnagy húsz éves derék fekete hadi ménén, melyen ez Mexikóban és Floridában küzdött, lovagolt közikbe hősünk, több tábornokok kíséretében, és a' tömeg elkábító éljenzésétől üdvözöltetett. Ez ünnepély alkalmával nyolcz ízben szónokolt az annyira megtisztelt vendég és oly módon buzdítá hallgatóit, hogy országszerte a' szabadság nemtőjének nevezék. New York bejárása után más tartományokat is bejárt és mindenütt hasonló hódolatot nyert.

Mielőtt e' leírásunkat bevégeznők, említsük még azon áldást, melyet egy tisztas szent öreg mondott nyilvánosan ügyünkre és nagy védőnk honábian eljárására.

Kossuth Lajos Bostonbian mulatása ideje alatt a' köztisztelet és becsületben levő áldott öreg tiszteletes Lowell Károlyhoz folyamodott, kérvén őt adná áldását szerencsétlen magyar hazánk javára törekedő eljárásaira. Az öreg tiszteletes terhes betegségből gyógyulván fel éppen akkor, gyenge állapotjában igen érzékeny vala és e' kérés buzgó teljesítése nagy hatással volt reá. Szíve mélyéből eredő ihletes szavai akarata ellen is imává váltak, és a' jelenlevőket forró könnyek hullatására indíták. E' szent áldás az amerikai lapokban is megjelent és mindenki ítélete szerint soha tisztább ajkak nem kértek az Istentől áldást igazságosabb ügyre! Nagy Isten, meghallgatod választottjaid fohászait [...]

[Megjegyzés: A régies szóhasználatú és írásmódú beszámolót, amennyire lehetett, betűhíven közöljük. Az értelemzavaró elírásokat és - a mai helyesírás szerinti - legfőbb hibákat viszont kiigazítottuk.

A kihagyások helyét [...] jellel jelöltük.

A szövegközi megjegyzéseket szintén szögletes zárójelbe tettük.]

A főbb irodalom

- BAJOMI LÁZÁR ENDRE: Teleki Emma életéről és műveiről = Irodalomtörténet 1976. 910-941.p.
- BÉNYEI MIKLÓS: Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon. Debrecen, 1994.
- BRUNSZVIK TERÉZ: "Magyarország, Veled az Isten!" Naplófeljegyzései 1848-1849. S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária. Bp. 1999.
- HERMANN RÓBERT: Vasvári Pál = A márciusi ifjak nemzedéke. Szerk.: Körmöczy Katalin. Bp. 2000.
- HORNYÁK MÁRIA: Brunszvik Teréz, a Haza leánya = "Magyarország, Veled az Isten!" Brunszvik Teréz naplófeljegyzései 1848-1849. S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária. Bp. 1999. 9-51.p.
- HORNYÁK MÁRIA: Teleki Blanka és a sajtó = Magyar Könyvszemle 118(2002)3:306-317.p.
- KOSÁRY DOMONKOS: Kossuth és a Pesti Hírlap = A magyar sajtó története. 1. köt. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Bp. 1979.
- A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851-1852. Bevez., s.a.r.: JÁNOSSY DÉNES. Bp. 1-2.köt. 1940-1948.
- KOSSUTH LAJOS összes munkái 5. köt. S.a.r.: Barta István. Bp. 1961.
- KOSSUTH LAJOS összes munkái 6. köt. S.a.r.: Barta István. Bp. 1966.
- KOSSUTH LAJOS összes munkái 7. köt. S.a.r.: Pajkossy Gábor. Bp. 1989.
- A magyar nevelés története 1. köt. Főszerk.: HORVÁTH MÁRTON. Bp. 1988.
- RUBIN PÉTER: Francia barátunk, Auguste de Gerando (1819-1849). Bp. 1982.
- SZABAD GYÖRGY: Kossuth politikai pályája. Bp. 1977.
- Teleki Blanka és köre. Karacs Teréz, Teleki Blanka, Lővei Klára. Vál., s.a.r., bevez. jegyz.: SÁFRÁN GYÖRGYI. Bp. 1963.
- Teleki Blanka és köre. Vál., bevez. jegyz.: SÁFRÁN GYÖRGYI. Bukarest, 1979.

BRUNSZVIK TERÉZ SZELLEMI HAGYATÉKA ALAPÍTVÁNY

Az Örláng füzet sorozatról

Brunszvik Teréz (1775-1861), a kisdédóvás és gyermeknevelés ügyének apostola, Közép-Európa legelső óvodáinak megalapítója széles körű műveltségével és olvasottságával is kitűnt kortársai közül. Mindezeket túlmenően mások művelődésének és ismeretszerzésének az ügyét is a szíven viselte. Rokonait és ismerőseit (Pozsonytól Kolozsvárig) folyamatosan ellátta olvasnivalóval, s e 'kölcsonkönyvtárosi' tevékenységével sajátos kulturmissziót töltött be a múlt század első felének Magyarországon.

Teréz grófnő hön óhajtott, ám anyagiak híján soha be nem teljesült álma volt a színvonalas ismeretterjesztő könyvek, füzetek megjelentetése. E sorozat füzeteit Alapítványunk Örláng c. hírlevelének mellékleteként, Brunszvik Terézre, s az Ő kívánságának megfelelően adjuk közre.

A sorozat eddigi füzetei:

1. HORNYÁK Mária: „A Mindenem, a Boldogságom...” Ludwig van Beethoven és a martonvásári Brunszvik Jozefin grófnő szerelméről. Martonvásár, 1996. 14 p. (Ugyanez angolul és németül is.)
2. HORNYÁK Mária: A francia-magyar kapcsolatok történetének fényes láncszeme: De Gérando Ágost (1819-1849). Martonvásár, 1999. 32 p.
3. BRUNSZVIK Teréz: Versek, cikkek, levelek, naplódízetek. (Bevez., vál., szerk.: Hornyák Mária) Martonvásár, 2000. 48 p.
4. HORNYÁK Mária: Brunszvik Teréz „szellemi gyermeke”: Teleki Blanka (1806-1862) Martonvásár, 2001. 60 p.
5. HORNYÁK Mária: A 150 éve alapított első hazai (pesti) bölcsőde és Forrayné Brunszvik Júlia grófnő. Martonvásár, 2002. 40 p.
6. Gräfin Therese Brunswick (1775-1861). Hrsg.: Hornyák Mária. Martonvásár, 2002. 28 p.

Címünk: 2462 Martonvásár, Brunszvik u. 2. Pf. 19.

Tel.: (22) 569-596